

Łukasz Burkiewicz

ORCID: 0000-0001-9115-0837
Uniwersytet Ignatianum w Krakowie

Cypr Lusignanów (1192–1474) w późnośredniowiecznych kastylijskich relacjach podróżniczych

Cyprus under the Lusignans (1192–1474)
in late medieval Castilian travel accounts

Abstrakt

Celem artykułu jest przedstawienie wizerunku łacińskiego Królestwa Cypru (1192–1474) w późnośredniowiecznych kastylijskich relacjach podróżniczych. Cypr pod panowaniem francuskiej dynastii Lusignanów stał się ważnym strategicznie punktem we wschodniej części Morza Śródziemnego. Łączył wpływy zachodnioeuropejskie, bizantyjskie i muzułmańskie, będąc obowiązkowym miejscem postoju podczas podróży kupców i pielgrzymów z Europy do Palestyny lub Egiptu. Wśród badanych relacji podróżniczych na pierwszy plan wysuwa się dzieło pochodzącego z Kastylii podróżnika Pero Tafura, który odwiedził wyspę w 1437 roku. Jego szczegółowy opis życia politycznego na wyspie dostarcza cennych informacji o ówczesnym Królestwie Cypru. Tematyka cypryjska pojawiała się również w dziełach, które stanowiły wyimaginowaną formę relacji z podróży. Kastylijscy podróżnicy i autorzy relacji tworzyli wiarygodne, aczkolwiek niepozbawione błędów, opisy rzeczywistości na Cyprze. Badania nad tekstami kastylijskich relacji podróżniczych, znanych jako *libros de viajes*, przynoszą głębsze zrozumienie roli łacińskiego Królestwa Cypru w średniowiecznej Europie, a także

wpływu doświadczeń podróżników kastylijskich na rozwój humanizmu w Królestwie Kastylii i Leónu.

Słowa kluczowe: Pero Tafur, Pedro de Larraondo, Nuño de Guzmán, infant Pedro (Piotr) Portugalski, Carceran Suárez

Abstract

This article presents a comprehensive analysis of the landscape of the Latin Kingdom of Cyprus (1192–1474) as depicted in late medieval Castilian travel accounts. Governed by the French Lusignan dynasty, Cyprus became a strategically vital hub in the eastern Mediterranean, blending Western European, Byzantine, and Muslim influences. It served as a crucial stopping point for travellers en route to Palestine or Egypt. Among the various accounts, the narrative of Pero Tafur, a traveller from Castilia who visited the island in 1437, stands out for its detailed depiction of Cypriot political life. His observations offer valuable insights into the Kingdom of Cyprus during that period. Additionally, Cypriot themes appear in other works which were an imaginary form of travel accounts. Castilian travellers and chroniclers produced accounts that, though not without errors, provide reliable descriptions of life in Cyprus. The study of these Castilian travel accounts, known as *libros de viajes*, enhances our understanding of the role of the Latin Kingdom of Cyprus in medieval Europe and highlights the influence of these travel experiences on the development of humanism in the Kingdom of Castile and León.

Keywords: Pero Tafur, Pedro de Larraondo, Nuño de Guzmán, Infante Pedro (Peter) of Portugal, Carceran Suárez

Późnośredniowieczna Kastylia oraz Cypr to nie tylko dwa skrajnie położone punkty na mapie basenu Morza Śródziemnego, ale przede wszystkim zachodnia i wschodnia rubież ówczesnego *christianitas latina*. Królestwo Kastylii i Leónu, a w szczególności jej pograniczny region Andaluzja, było miejscem styczności pomiędzy chrześcijańskimi królestwami Iberii a muzułmańskim emiratem Granady. Z kolei Królestwo Cypru stanowiło granicę między łacińskim chrześcijaństwem a muzułmańskim Wschodem. Pomimo podobieństw w położeniu strategicznym rola polityczna królestw diametralnie się różniła. W XV wieku pozycja Kastylii była zdecydowanie lepsza niż Cypru: od 1246 roku emirowie Granady byli lennikami królów Kastylii i Leónu (co nie przeszkadzało im z nimi walczyć), tymczasem w 1426 roku władcy Cypru zostali wasalami mameluckich sułtanów Egiptu.

Chrześcijańskie państwa Półwyspu Iberyjskiego – królestwa Portugalii, Aragonii, Nawarry oraz Kastylii i Leónu – charakteryzowały się w późnym średniowieczu wyjątkową mobilnością swoich poddanych. Portugalia, jako niewielki kraj liczący w XV wieku milion mieszkańców, rozpoczęła ekspansję morską, a później terytorialną, o ogromnym zasięgu. Szczególnie istotnie w dziejach odkryć geograficznych zapisał się syn króla Jana I Wielkiego (1385–1433), książę Henryk, któremu później w XIX wieku nadano przydomek Żeglarz i który stał się symbolem portugalskiej ekspansji. Z kolei Aragonia, a właściwie Korona Aragonii składająca się z trzech prowincji (Katalonii, Walencji i Aragonii), w której panowali władcy z dynastii barcelońskiej na przestrzeni XIII i XIV wieku, ale także w XV wieku, przeżywała apogeum rozwoju politycznego i gospodarczego, jak również oddziaływania kulturowego na regiony sąsiednie. Dominowała w basenie Morza Śródziemnego dzięki swojej flocie i ekspansji terytorialnej, która wiodła etapami poprzez podporządkowywanie władzy aragońskiej kolejnych obszarów: Majorki i pozostałych wysp Balearów (1229–1287, ostatecznie inkorporowanych do Korony Aragonii w latach 1343–1344), Sycylii (1282), w 1297 roku papież Bonifacy VIII (1294–1303) przekazał prawa do Sardynii i Korsyki (*Regnum Sardiniae et Corsicae*), które częściowo stały się aragońską domeną dopiero w wyniku podboju Sardynii w latach 1324–1326, oraz Neapolu, który po długoletnich zmaganiach z Andegawenami został w 1442 roku opanowany przez króla Alfonsa V (1416–1458). Wpływy aragońskie sięgały również do Aten, Afryki Północnej i Ziemi Świętej, gdzie po upadku Akki w 1291 roku król Aragonii Jakub II Sprawiedliwy (1291–1327) zaangażował się w próby uzyskania u sułtanów mameluckich koncesji dla pielgrzymów chrześcijańskich udających się do Ziemi Świętej¹. Bez wątpienia bardzo aktywni byli katalońscy kupcy, którzy prowadzili rozległe interesy z niemal całym basenem śródziemnomorskim, w tym również z portami i miastami cypryjskimi². Także Nawarra, pozostająca nieco na uboczu najważniejszych wydarzeń w średniowiecznej Iberii i będąca pod wpływem Aragonii i Francji, mogła pochwalić się jednym z najświetniejszych

1 Nicholas Coureas, „La Influencia de la Corona de Aragon en el Oriente Mediterraneo a fines de la Edad Media (1276–1479)”, w: *Aragon, Reino y Corona*, dir. Dimas Fernández-Galiano, coord. Ana L. Durán Boldova, Nieves Lozano Chavarría, Alicia Orozco, Juan Ulibarri Arganda (Madrid: Gobierno de Aragón, 2000), 155–165; Wojciech Mruk, *Pielgrzymowanie do Ziemi Świętej w drugiej połowie XIV wieku* (Kraków: Towarzystwo Wydawnicze „Historia Iagellonica” z siedzibą w Instytucie Historii UJ, 2001), 31–32.

2 Nicholas Coureas, „Profits and Piracy: Commerce between Cyprus and Catalonia from 1291 to 1420”, *Επετηρίδα Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών* 23 (1997): 27–55; *idem*, „Trade between Cyprus and Aragonese Sicily in the Late Thirteenth and Fourteenth Centuries”, *Επετηρίδα Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών* 32 (2006): 79–108.

żydowskich podróżników epoki Beniaminem z Tudeli, który pomiędzy 1161 a 1173 rokiem (najprawdopodobniej) odbył spektakularną podróż, docierając również do Persji (Bagdad)³.

Tymczasem Kastylia odgrywała najważniejszą rolę w procesie podporządkowywania terenów należących do muzułmanów i następnie zjednoczenia Półwyspu Iberyjskiego. Nie bez znaczenia dla ekspansji zewnętrznej Kastylii, jak i dla wspomnianej wcześniej Portugalii, był pokój pomiędzy tymi królestwami (1411), który kończył trwający od drugiej połowy XIV wieku iberyjski etap wojny stuletniej. Kastylijczycy już wtedy chętnie podróżowali, głównie w celach handlowych, wzdłuż wybrzeża atlantyckiego do Francji, Anglii i Niderlandów, gdzie szczególnie w Brugii posiadali silną pozycję. W tym okresie zaczęli również wykazywać zainteresowanie odległymi od półwyspu sprawami. Przykładem tych zainteresowań było co najmniej dwukrotne poselstwo do Timura wysłane przez króla Kastylii i Leónu Henryka III (1390–1406); na czele jednego z nich stał Ruy González de Clavijo, bohater relacji z tej podróży⁴. Wielkim podróżnikiem późnego średniowiecza był pochodzący z Andaluzji Pero (Pedro) Tafur, którego relacje z podróży, razem z opisem wyprawy Clavijo, uchodzą za *libros de viajes*. Do grupy mobilnych Kastylijczyków należy zaliczyć między innymi Nuño de Guzmána i Carcerana Suáreza, choć o ich podróżach wiemy znacznie mniej. Wspominam również osobę Baska Pedro de Larraondo, poddanego korony Kastylii i Leónu, który został opisany w dziele Tafura, a którego historia

3 Anna Katarzyna Dulcka, *Diaspora żydowska na Bliskim Wschodzie oczami sefardyjskiego podróżnika Beniamina z Tudeli* (Kraków: Księgarnia Akademicka, 2015); tam też literatura przedmiotu (109–118).

4 Literatura na ten temat jest niezwykle obszerna. W polskiej historiografii na temat kastylijskich misji dyplomatycznych do Timura zob. Łukasz Burkiewicz, „Two Christian princesses offered as Timur's present for King Henry III of Castile. The analysis of the introduction to Ruy Gonzalez de Clavijo's narrative (1403–1406)”, *Perspektywy Kultury* 13 (2015): 159–178; *idem*, *Życie codzienne w podróży na przykładzie Ambasady do Tamerlana (1403–1406). Z badań nad relacjami międzykulturowymi* (Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum w Krakowie, 2019), tam też bibliografia zagadnienia (417–461). Należy również wspomnieć o polskiej badaczce Karolinie Zygumnt zajmującej się średniowiecznymi relacjami podróżniczymi w kontekście literackim, jak również o jej badaniach w kontekście dawnych podróży po Jedwabnym Szlaku i ich recepcji w czasach współczesnych, m.in. w turystyce, zob. Karolina Zygumnt, „La Ruta de la Seda: entre el relato medieval, la novela histórica y los textos contemporáneos”, *Quaderns de Filologia: Estudis Literaris* 23 (2018): 63–78; *eadem*, „Construyendo una poética para el relato de viaje en la Edad Media: entre la Embajada a Tamorlán y Andanças y viajes de Pero Tafur”, w: *Entresiglos: de la Edad Media al Siglo de Oro (II). Estudios en homenaje al profesor Joan Oleza*, coord. Josefa Badía Herrera, Luz Celestia Souto (València: Universitat de València, Departamento de Filología Española, 2020), 556–567.

życia pokazuje drogę, jaką przyszło przejść wielu ówczesnych *hidalgos*. Co więcej, to zainteresowanie sprawami orientalnymi przejawiało się również w postaci tworzenia w Kastylii literatury dworskiej opartej na kompilacjach fantastycznych podróży, czego przykładem była *Księga infanta Pedro Portugalskiego, który podróżował po czterech częściach świata* (*Libro del infante don Pedro de Portugal, el cual anduvo las cuatro partidas del mundo*).

Tymczasem położony po przeciwnej stronie śródziemnomorskiego *orbis Christianus* Cypru pozostawał w latach 1192–1474 w rękach francuskiej dynastii Lusignanów⁵. Upadek Królestwa Jerozolimskiego (1291) oraz zniszczenie Aleksandrii doprowadziły do wzrostu znaczenia portów cypryjskich, szczególnie Famagusty, dzięki czemu Cypr stał się przedmiotem zainteresowania państw zewnętrznych⁶. W latach 70. XIV wieku Genuieńscy narzucili Lusignanom ogromne kontrybucje oraz zajęli wspomnianą Famagustę⁷. W kolejnych latach władcy wyspy wdali się w konflikt z panującymi w Egipcie i Syrii Mamelukami, w konsekwencji czego wyspa została przez nich podbita (1426), a sułtan Egiptu stał się formalnie zwierzchnikiem królów Cypru⁸.

-
- 5 Literatura na temat średniowiecznego Cypru jest już znaczna. W literaturze polskiej dzieje średniowiecznego Królestwa Cypru zostały opisane przez Mariusza Misztala, *Historia Cypru* (Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, 2012), rozdział 7; Jerzego Hauzińskiego, „Cypr”, w: *Encyklopedia Historyczna Świata*, red. Zdzisława Otałęga [i in.]; oprac. Marek M. Dziekan, t. 10, Azja, cz. 1 (Kraków: Opres, 2002), 169–175; Małgorzata Glinicka, *Greeks, Latins and Muslims in Lusignan Cyprus The Depiction of Interdenominational Relations in the Chronicle of Leontios Makhairas*, Travaux de l’Institut des Cultures Méditerranéennes et Orientales de l’Académie Polonaise des Sciences, t. 12 (Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2022); oraz w pracach piszącego te słowa. Wątki cypryjskie w swoich badaniach w różnym kontekście poruszali również między innymi Małgorzata Dąbrowska oraz Wojciech Mruk.
 - 6 *Famagusta 2: History and Society*, eds. Gilles Grivaud, Angel Nicolaou-Konnari, and Christopher Schabel, *Mediterranean Nexus 1100–1700*, vol. 8 (Turnhout: Brepols Publishers, 2020).
 - 7 George Hill, *A History of Cyprus*, 4 vols. (Cambridge: Cambridge University Press, 1940–1952), vol. 2 (1948), 412–415.
 - 8 Nicholas Coureas, „Latin Cyprus and its relations with the Mamluk Sultanate, 1250–1517”, w: *The Crusader World*, ed. Adrian J. Boas (New York: Routledge Taylor and Francis Group, 2016), 391–418; *idem*, „Losing the War but winning the Peace: Cyprus and Mamluk Egypt in the Fifteenth Century”, w: *Egypt and Syria in the Fatimid, Ayyubid and Mamluk Eras*, eds. Urbain Vermeulen, Kristof d’Hulster, Jo Van Steenberghe, vol. 7, *Orientalia Lovaniensia Periodica*, vol. 223 (Leuven: Peeters, 2013), 351–361; *idem*, „Piracy in Cyprus and the Eastern Mediterranean during the Later Middle Ages (14–15th Centuries)”, *Mesogaios* 12 (2001): 195–212; Mustafa M. Ziada, „The Mamluk Conquest of Cyprus in the fifteenth century”, *Bulletin of Faculty of Arts, University of Egypt* 1 (1933): 90–113; 2 (1934): 37–58; Hill, *A History of Cyprus*, vol. 2, 492–494.

Bez wątpienia najwięcej informacji o Cyprze spośród kastylijskich relacji podróżniczych przynosi dzieło pochodzącego z Andaluzji podróżnika Pero Tafura, stąd jego opisem chciałbym zająć się w pierwszej kolejności⁹. Dzieło Tafura jest istotne z kilku powodów: jest to doskonały przykład jednego z zamożnych i wykształconych podróżników, którzy eksplorowali Europę i Bliski Wschód przed samym upadkiem Konstantynopola (1453); Tafur był również ostatnim Europejczykiem, który opisał Konstantynopol przed zdobyciem miasta przez Turków osmańskich; i w końcu Kastylijczyk spotkał się osobiście z najważniejszymi postaciami czwartej dekady XV wieku: papieżem Eugeniuszem IV (1431–1447), cesarzem Janem VIII Paleologiem (1425–1448), królem Cypru Janem II z Lusignan (1432–1458), sułtanem Al-Aszraf Sajf ad-Din Barsbajem (1422–1438) oraz weneckim podróżnikiem Niccolò dei Contim (ok. 1395–1469).

Pero Tafur był podróżnikiem, którego wyprawa była determinowana innymi pobudkami niż większość średniowiecznych peregrynacji. Opis swojej podróży pozostawił w dziele zatytułowanym *Przygody i podróże Pero Tafura po różnych zakątkach świata* (*Andanças y viajes de Pero Tafur, por diversas partes del mundo avidos*). Niewiele wiadomo o Tafurze, a prawie wszystko, co o nim wiemy, pochodzi z informacji, które sam podaje w swoim dziele¹⁰. Początkowo sądzono, że pochodził z Kordoby, na co miał wskazywać Rafael Ramírez de Arellano w swoim studium biograficznym poświęconym podróżnikowi¹¹. Jednak obecnie, na podstawie informacji, które Tafur umieścił w swojej relacji, uważa się, że urodził się on w Sewilli, najprawdopodobniej pomiędzy 1405 a 1410 rokiem, i z tym

9 Szerzej o Pero Tafurze w polskiej literaturze naukowej, zob. Burkiewicz, *Życie codzienne w podróży*, 221, 222, 243, 245; *idem*, „Kastylijczyk Pero Tafur i jego egipska misja dyplomatyczna z 1437 r. w służbie cypryjskich Lusignanów”, *Perspektywy Kultury* 40 (2023): 193–206; *idem*, „Kariery dragomanów pochodzenia żydowskiego w Egipcie na tle sytuacji Żydów w Sułtanacie Mameluków (XV – początek XVI wieku)”, *Studia Żydowskie. Almanach* 13 (2023): 25–40. O Tafurze w kontekście jego obecności w Kaffie i Konstantynopola wspominała Danuta Quirini-Popławska, *Włoski handel czarnomorskimi niewolnikami w późnym średniowieczu* (Kraków: Universitas, 2002), 83, 106, 150–151, 289. Epizodycznie Tafura wymienił Mariusz Malinowski, pisząc o nim jako o znanym na całym Półwyspie Iberyjskim pisarzu z Kordoby, zob. Mariusz Malinowski, *Spółeczeństwo Kordoby w czasach Kolumba, inkwizycji i rekonkwisty (przełom XV i XVI wieku)* (Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2000), 93.

10 Rafael Ramírez de Arellano, „Estudios biográficos: Pero Tafur”, *Boletín de la Real Academia de la Historia* 41 (1902): 273–293; wstęp o charakterze biograficznym w edycji źródłowej przygotowanej przez Miguela Ángela Péreza Priego, zob. Pero Tafur, *Andanzas y viajes*, edición de Miguel Ángel Pérez Priego, 1^a ed. Letras Hispánicas, 802 (Madrid: Cátedra, 2018), 13–21.

11 Ramírez de Arellano, „Estudios biográficos”, 273–274.

miastem był związany przed wyruszeniem w swoją podróż¹². W Sewilli spędził większą część swojej młodości, gdzie wychowywał się w domu mistrza zakonu Kalatrawa (1407–1443), Luisa Gonzáleza de Guzmána¹³. Nie wiadomo, w jaki sposób się tam znalazł. Poznał w tym mieście Fernando de Guzmána, któremu Tafur zadedykował swoją relację z podróży¹⁴. W latach 1431–1432 brał udział w walkach z Maurami w okolicach miasta Jaén i korzystając z pokoju z muzułmanami ustanowionego przez króla Kastylii i Léonu Jana II (1405–1454), postanowił w maju 1436 roku wyruszyć w podróż¹⁵. Po powrocie do Kastylii w 1439 roku osiadł w Kordobie, gdzie pojął za żonę Juanę de Horozco i miał z nią syna, Juana, który prawdopodobnie nie przeżył ojca, oraz trzy córki, z których też jedna zmarła młodo. Swoje wspomnienia z podróży spisywał pomiędzy 1453 a 1457 rokiem, czyli 14–18 lat po jej odbyciu¹⁶. Był szanowanym obywatelem Kordoby i wiernym poddanym królów Kastylii, pełniącym urząd rajcy miejskiego, podobnie jak jego wspomniany syn Juan¹⁷. Pero zmarł prawdopodobnie około 1484, gdyż jego żona wspomina go jako zmarłego pięć lub sześć lat wcześniej w testamencie sporządzonym w 1490 roku¹⁸.

Pero Tafur swoją podróż rozpoczął w maju 1436 roku i opuścił Andaluzję, udając się początkowo pod Gibraltar, gdzie dołączył do oblegającego tamtejszych Maurów swojego kuzyna Enrique de Guzmána, hrabiego Niebla¹⁹. Następnie trasa podróży Tafura, częściowo drogą morską, a częściowo lądem, biegła przez Sanlúcar de Barrameda, Kadyks, położony na wybrzeżu berberyjskim nieopodal przylądka Spartel port Asila, Tanger, Ceutę, Malagę, Kartagenę, Zatokę Lwią (Zatoka Liońska), Niceę, Sabaudię i Genuę, gdzie odnajdujemy pierwszy wątek dotyczący Cypru²⁰.

12 *Ibidem*, 273; Tafur, *Andanzas y viajes*, 140, 196.

13 Pero Tafur, *Andanzas y viajes*, 14.

14 *Ibidem*, 63.

15 *Ibidem*, 14; Alexander A. Vasiliev, „Pero Tafur, A Spanish Traveller of The Fifteenth Century and His Visit To Constantinople, Trebizond and Italy”, *Byzantion* 7–1 (1932): 78; José Vives Gatell, „Andanças e Viajes de un hidalgo español (Pero Tafur, 1436–1439) con una descripción de Roma”, *Analecta Sacra Tarraconensia. Revista de historia y ciencias eclesiásticas* 19 (1946), 130, 146. Dokładną datę rozpoczęcia podróży przez Tafura – 17 maja 1436 roku – podaje Colbert I. Nepaulsingh w swojej pracy *Pero Tafur and Cyprus, Sources for the History of Cyprus*, vol. 4, eds. Paul W. Wallace, and Andreas G. Orphanides (New York: Greece and Cyprus Research Center, 1997), 54.

16 Pero Tafur, *Andanzas y viajes*, 39.

17 *Ibidem*, 15–16.

18 Vasiliev, „Pero Tafur, A Spanish Traveller”, 78; Vives Gatell, „Andanças e viajes de un hidalgo español”, 128.

19 Pero Tafur, *Andanzas y viajes*, 67–68.

20 *Ibidem*, 72–74, 75.

Pomijając pozostawiony przez Tafura szczegółowy opis Genui, nie tylko architektoniczny, ale również dotyczący mitycznych początków miasta, przejdę do części najbardziej nas interesującej.

To miasto wraz z całym swoim majątkiem jest rządzone przez lud, który dzięki swojej pracowitości i mądrości zdobył wiele miast, miasteczek i zamków na lądzie, a także wiele wysp na morzu. Posiadają Chios i Mitylenę²¹, a na wyspie Cypr są właścicielami miasta zwanego Famagusta, które zajęli, kiedy schwytali króla Cypru i jego żonę, i zabrali ich do Genui. Ojciec obecnego króla przyszedł na świat tam, w wieży Farón²², i nazywał się Janus, ponieważ urodził się w Genui. Posiadają także Perę, miasto przylegające do Konstantynopola, oraz miasto zwane Kaffa na końcu Morza Czarnego, które jest tak duże lub nawet większe niż Sewilla. Posiadają również twierdze na Morzu Azowskim oraz inne w Turcji²³.

Wydarzenia, które skończyły się przejściem Famagusty przez Genueńczyków, rozpoczęły w dniu koronacji Piotra II z Lusignan (1369–1382) na króla Jerozolimy, która miała miejsce w katedrze św. Mikołaja w Famagucie 10 października 1372 roku (koronacja na króla Cypru odbyła się na początku roku – 6 stycznia w Nikozji)²⁴. Doszło wówczas do zamieszek, w trakcie których wielu Genueńczyków zostało zabitych, a kilkudziesięciu rannych²⁵. Republika Genui wykorzystała ten incydent jako pretekst i za zgodą papieża Grzegorza XI (1370–1378) wysłała ekspedycję przeciwko Cyprowi²⁶. Famagusta została zdobyta, a król Piotr II pojmany i zmuszony do podpisania upokarzającego pokoju w dniu 21 października 1374 roku, na mocy którego zobowiązywał się do przekazywania Genui corocznego trybutu oraz zapłaty kupcom i flocie genueńskiej olbrzymiej

21 Mitylena jest największym miastem wyspy Lesbos i od wieków nazwa tego miasta jest używana do tytułowania całej wyspy. Formalnie wyspa Lesbos była lennem Bizancjum w rękach genueńskiej rodziny Gattilusio (1355–1462).

22 *Ibidem*, 77. „La torre del Farón”, czyli latarnia morska w Genui – La Lanterna – znajduje się na wzgórzu San Benigno. Przylądek, na którym stoi Lanterna, był kiedyś półwyspem, zanim linia brzegowa została wypełniona i zmieniona. Dziś wzgórze niemal całkowicie zniknęło, z wyjątkiem niewielkiego wzniesienia, na którym stoi latarnia morska.

23 *Ibidem*, 77–78.

24 Leoncjusz Machieras, *Wykład o słodkiej ziemi Cypru* Cronaca, to jest Kroniką, zwany, przeł. z dialektu cypryjskiego, wstępem, przypisami, słownikiem i indeksem opatrzyła Małgorzata Borowska (Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2022), 187–192; Hill, *A History of Cyprus*, vol. 2, 379–380.

25 Machieras, *Wykład o słodkiej ziemi Cypru*, 188–189.

26 *Ibidem*, 196.

kontrybucji²⁷. Ponadto Famagusta miała znajdować się pod kontrolą Genui, a stryj Piotra II, Jakub, wraz z żoną Heloizą z Brunszwiku został wysłany do Genui jako zakładnik realizacji postanowień pokojowych²⁸. Piotr II zmarł bezdzietnie w 1382 roku i tron przypadł jego wujowi, Jakubowi I (1382–1398), przetrzymywanemu w Genui²⁹.

Tafur, twierdząc, że król Cypru został uwięziony w Genui wraz z żoną, był w błędzie, ponieważ to wuj króla Jakub, a nie Piotr II, został zabrany jako zakładnik do Genui, zaś kiedy przetrzymywano go w Genui, nie był jeszcze królem Cypru. Po śmierci Piotra II przetrzymywany w niewoli Jakub przybył na wyspę dopiero 23 kwietnia 1385 roku, a w maju tego roku został koronowany w Nikozji na króla Cypru³⁰. Jakub zmarł w 1398 roku, a tron objął jego syn, który przyszedł na świat w 1375 roku w Genui, we wspomnianej wieży latarni morskiej. Otrzymał on wówczas imię na cześć Janusa, mitologicznego założyciela miasta Genua, i panował na Cyprze w latach 1398–1432³¹.

Tafur opuścił Genuę i udał się do Wenecji przez Piżę, Florencję, Bolonię i Ferrarę. W Wenecji dowiedział się, że statki pielgrzymów nie odpływają do Jerozolimy przed majem, co dawało mu trzy miesiące oczekiwania do rozpoczęcia podróży³². Poświęcił ten czas na zwiedzanie; w ten sposób odwiedził Rzym, Viterbo, Perugię, Asyż, Gubbio, Urbino, Rimini i Rawennę, zanim wrócił do Wenecji i tam spędził ponad miesiąc, oczekując na statek do Ziemi Świętej³³. W Bolonii Tafurowi udało się uzyskać audiencję u przebywającego tam papieża Eugeniusza IV, w trakcie której poprosił go o zgodę na udanie się do Ziemi Świętej, co wynikało z generalnej zasady obowiązującej dla pielgrzymów udających się na tereny podległe sułtanowi Egiptu³⁴. Odpłynął do Jafy w Dniu Wniebowstąpie-

27 Hill, *A History of Cyprus*, vol. 2, 413–416.

28 Machieras, *Wykład o słodkiej ziemi Cypru*, 268–284. Leoncjusz Machieras relacjonuje, o czym Tafur nie wspomina, że Heloiza mieszkała nieopodal wieży, w której był przetrzymywany jej mąż, i zarabiała na utrzymanie szyciem i haftowaniem. W pewnym momencie, kiedy Lusignanowie sprzymierzyli się z Wenecjanami, Genuińczycy uwięzili Jakuba w wiszącej żelaznej klatce, z nogami zakutymi w dyby, karmiąc chlebem i wodą.

29 *Ibidem*, 305, 309–310.

30 *Ibidem*, 315.

31 *Ibidem*, 320

32 Pero Tafur, *Andanzas y viajes*, 79–81.

33 *Ibidem*, 87–100.

34 Od początku XIV wieku obowiązywała zasada zakazująca pielgrzymowania do Ziemi Świętej bez specjalnego pozwolenia papieskiego, a za jego brak groziła ekskomunikacja. Wynikało to z faktu, że chrześcijańscy pielgrzymi udający się do Ziemi Świętej dostarczali dochodów Mamelukom, które później mogły zostać wykorzystane na

nia, czyli 17 maja 1436 roku³⁵. Jego podróż, która najprawdopodobniej trwała od 30 do 50 dni, biegła klasycznym szlakiem z Wenecji do Jafy przez Parenzo (ob. Poreč) na półwyspie Istria, Zare (ob. Zadar), Raguzę (ob. Dubrownik), Korfu, Modon, Kandię (ob. Heraklion) na Krecie, Rodos, przy czym galera nie zatrzymała się w wówczas niezamieszkałym z uwagi na złe powietrze i wodę mieście Pafos na Cyprze, ale pielgrzymi bezpośrednio popłynęli do Ziemi Świętej³⁶.

Trudno powiedzieć, jak długo w Palestynie przebywał Tafur, ale bez wątplenia liczba odwiedzonych miejsc, nie tylko w Jerozolimie, ale i w jej okolicach świadczy, że nie był to krótki pobyt. Kastylijczyk pragnął również udać się do klasztoru św. Katarzyny u stóp Góry Synaj, ale kiedy dowiedział się, że karawana podążająca do Egiptu właśnie wyruszyła, postanowił udać się na Cypr, gdzie zamierzał uzyskać od brata króla Cypru, kardynała, pozwolenie na odbycie wspomnianej pielgrzymki³⁷.

Z Jafy udał się do Bejrutu, a stamtąd statek popłynął na północ w kierunku wybrzeża Armenii Cylicyjskiej, mijając brzegi Syrii.

Płynąc dalej wzdłuż wybrzeża, zobaczyliśmy zamek Curco, który dawniej nazywano Colcos, gdzie była Medea, oraz wyspę, po której biegł Złoty Baran. Ten zamek należy do królów Cypru, i z tego powodu wszyscy oni nazywani są królami Armenii. (...) Naprzeciw tego zamku znajduje się wyspa i Królestwo Cypru, a w tej części, która jest naprzeciw Armenii, leży miasto Famagusta, starożytne miasto, które zdobyli Genuńczycy, gdy wzięli do niewoli króla Cypru i przywieźli go wraz z jego żoną do Genui; tam królowa urodziła syna o imieniu Janus, ojca obecnie panującego króla. To miejsce jest opuszczone z powodu złego powietrza i złej wody. Mówią, że jest tam jezioro, które nazywają Gostanča, i że powoduje choroby w tym rejonie, choć całe Królestwo Cypru w większości jest niezdrowe³⁸.

Tafur wspomina, że w trakcie podróży mijał Kolchidę (Colcos), skąd miała pochodzić Medea, oraz wyspę, na której miała znajdować się skóra wraz z sierścią z mitycznego skrzydlatego, złotego

cele wojskowe. Zob. Danuta Quirini-Popławska, „Wenecja jako etap w podróży pielgrzymów do Ziemi Świętej (XIII–XV wiek)”, w: *Peregrinationes. Pielgrzymki w średniowiecznej Europie*, red. Halina Manikowska, Hanna Zaremska (Warszawa: Instytut Historii PAN, 1995), 131–132; Mruk, *Pielgrzymowanie do Ziemi Świętej*, 79–80, 107–108.

35 Pero Tafur, *Andanzas y viajes*, 101–109.

36 *Ibidem*, 108–115. O czasie trwania podróży z Wenecji do Ziemi Świętej, zob. Quirini-Popławska, „Wenecja jako etap w podróży pielgrzymów”, 137, 142; Mruk, *Pielgrzymowanie do Ziemi Świętej*, 102.

37 Pero Tafur, *Andanzas y viajes*, 115–130.

38 *Ibidem*, 131–132.

barana. Najprawdopodobniej Kolchidą było miasto Korikos (Gorigos, ob. Kizkalesi) z zamkiem na niewielkiej wyspie oddalonej o kilkaset metrów od lądu, które w latach 1360–1448 znajdowało się w rękach królów Cypru³⁹. Następnie statek z Tafurem na pokładzie odbił od brzegów Cylicji i skierował się w stronę Cypru, gdzie dotarł do portu w Famaguście⁴⁰. W tym fragmencie dzieła Kastylijczyk opowiada historię zdobycia miasta przez Genuńczyków, pojmania króla Cypru, zabrania go do Genui, gdzie jego żona powiła syna o imieniu Janus, który był ojcem obecnego władcy wyspy. Jak już zauważyliśmy wcześniej, Tafur myli się w kwestii tego, kto został zabrany do Genui; król Piotr II został pojmany przez Genuńczyków w 1373 roku i był przetrzymywany na wyspie, ale rok później odzyskał wolność, a zakładnikiem, który udał się do Genui, był jego stryj, Jakub⁴¹. O Famaguście Tafur wypowiada się negatywnie; wspomina, że są tam złe powietrze oraz woda i z tego powodu miasto jest opuszczone. W pobliżu znajduje się jezioro Gostanča, które można zidentyfikować jako Stanza, a jego wyziewy przyczyniają się do wielu chorób u mieszkańców wyspy⁴². Zresztą jak tylko Tafur zszedł na ląd i w trakcie podróży z Famagusty do Nikozji – „głównego miasta Królestwa, i najświętszego, gdzie królowie zwykle mają swój dwór, a panowie Królestwa mają tam swoje siedziby” – zachorował⁴³.

Ponieważ było już późno, musiałem zatrzymać się w gospodzie, dwie ligi od miasta. Podczas podróży nagle zaczęły mnie dręczyć okropne bóle głowy, aż pomyślałem, że niechybnie umrę. Ból przeniósł się do nóg i zaatakował żołądek, brzuch, biodra, uda i kolana aż do stóp, trwając całą noc i następny dzień do niesporów. Nie mogłem przestać myśleć, że jeśli każda z tych boleści miałby trwać trzy godziny, na pewno bym umarł. Tej nocy wyruszyłem i dotarłem do miasta Nikozji, gdzie wówczas przebywał król, i zatrzymałem się w gospodzie⁴⁴.

Opinia o Cyprze, w szczególności o złym powietrzu i wodzie, wyrażona przez Tafura w odniesieniu do Pafos i Famagusty, oraz nagła choroba,

39 Po tym jak wiosną 1360 roku król Cypru Piotr I z Lusignan opanował Korykos (Gorigos), a w sierpniu kolejnego roku również w jego rękach znalazła się Attalia bejowie Alayi (Scandelore) i Monovgat złożyli mu hołd. Zob. Łukasz Burkiewicz, *Polityczna rola Królestwa Cypru w XIV wieku* (Kraków: Wydawnictwo Akademii Ignatianum w Krakowie, Wydawnictwo WAM, 2013), 190–193.

40 Pero Tafur, *Andanzas y viajes*, 131.

41 Machieras, *Wykład o słodkiej ziemi Cypru*, 223.

42 Pero Tafur, *Andanzas y viajes*, 131–132.

43 *Ibidem*, 132.

44 *Ibidem*.

która mogła być następstwem tych czynników, nie były odosobnione. Pochodzący ze Szwajcarii dominikanin Felix Fabri (1441–1502), który podróżował z niemieckimi peregrynantami do Ziemi Świętej w latach 1483–1484, zawarł w Wenecji kontrakt z właścicielem galery, zawierający zapis, że galera nie pozostanie w cypryjskich portach dłużej niż trzy dni z uwagi na tamtejsze niezdrowe powietrze. Dodał, że podróżujący z nim pielgrzymi posiadają „tradycyjne przekonanie, że powietrze na Cyprze jest niezdrowe dla Niemców”⁴⁵.

We wspomnianej gospodzie Pero Tafur, zmorzony chorobą, spędził prawie dwa dni i kiedy ból ustąpił drugiego dnia wieczorem, wyruszył do Nikozji. Następnego dnia rano uczestniczył w mszy świętej w kościele św. Jerzego, gdzie w trakcie nabożeństwa podszedł do niego jeden z rycerzy Agnieszki, siostry zmarłego króla Janusa, który zaprosił Kastylijczyka do jej siedziby⁴⁶. Tafur pozostawił opis tego spotkania.

Była to bardzo szlachetna dama, lecz niezamężna, gdyż w młodości postanowiła pozostać dziewicą, i stale uczestniczyła w radach królewskich, mając wielki wpływ na większość spraw Królestwa. Miała około pięćdziesięciu lat. Po odpoczynku następnego dnia zaprowadziła mnie do króla, swojego bratanka, oraz do kardynała, swojego brata. Oddałem im pokłon, a oni przyjęli mnie bardzo łaskawie, a ja wyjaśniłem cel mojej podróży, mówiąc, że przede wszystkim przybyłem odwiedzić króla i jego dwór, a po drugie, aby uzyskać bezpieczny przejazd na moją podróż do Babilonii⁴⁷ i na Górę Synaj. Pokazałem im moje listy od mojego króla Jana, polecające mnie kardynałowi Cypru, który wówczas przebywał w Italii, lecz teraz znalazłem go tutaj, i obiecał mi pomoc w miarę swoich możliwości. Na tym spotkaniu obecny był również mosén⁴⁸ Suárez, admirał Cypru, który zbliżył się do mnie z wielką przyjaźnią, mówiąc, że jest Kastylijczykiem, tak jak ja, i poprosił króla, kardynała oraz Panią Agnieszkę o pozwolenie,

45 Felix Fabri, *Wanderings of Felix Fabri (circa 1480–1483 A.D.)*, trans. Aubrey Stewart, vol. 1, part 2 (London: London Committee of the Palestine Exploration Fund, 1896), 87.

46 Pero Tafur, *Andanzas y viajes*, 132.

47 Nazwy Babilon używano jako synonimu Kairu lub po prostu państwa Fatymidów (909–1171) i Ajjubidów (1174–1250) w Egipcie, a później Mameluków od połowy XIII wieku. Przyczyną tego było podobieństwo między nazwami Babilon i egipskim miastem Bāb-al-yūn, które ostatecznie wchłonął Kair. Zob. Andrew Scheil, *Babylon under Western Eyes: A Study of Allusion and Myth* (Toronto: University of Toronto Press, 2016).

48 Gdyby nie relacja Pero Tafura, trudno byłoby zidentyfikować Suáreza, ponieważ inne źródła nie zapisują jego imienia poprawnie. Tafur wyjaśnia, że Suárez urodził się w Kastylii, ale nadaje mu również aragoński tytuł szlachecki „mosén”. Zob. Nepaulsingh, *Pero Tafur and Cyprus*, 57.

aby mnie ugościć. Początkowo Pani Agnieszka wyraziła sprzeciw, lecz ostatecznie zgodziła się, i udałem się z nim do jego domu⁴⁹.

Najprawdopodobniej Tafur skorzystał z gościny u Agnieszki, pozostał na noc i następnego dnia w jej towarzystwie udał się do króla Jana II z Lusignan, który jednocześnie był jej bratankiem, i do jej brata arcybiskupa Nikozji, kardynała Hugona Lancelota z Lusignan⁵⁰. Król Cypru i arcybiskup Nikozji przyjęli Tafura bardzo życzliwie, pytając o powód podróży. Tafur opowiedział o planowanej podróży do Egiptu i przekazał na ręce władcy Cypru listy od króla Kastylii Jana II, w których polecał on Tafura kardynałowi Hugonowi Lancelotowi, a którego zamierzał spotkać w Bazylei przy okazji obrad soborowych, a dotarł do niego na Cyprze. W trakcie tego spotkania był również obecny admirał Cypru Kastylijczyk Carceran Suárez, tytułowany przez Tafura aragońskim tytułem „mosén”, który bardzo życzliwie przywitał gościa i zaprosił do swojego domu w Nikozji⁵¹. Pochodził on z rodziny Cernadilla z Segowii i jako młody człowiek dotarł na wyspę dokładnie w dniu bitwy wojsk władcy Cypru z siłami sułtana, a jego dzielna postawa w trakcie bitwy ocaliła króla Janusa od śmierci⁵².

Tafur od Suáreza dowiedział się nie tylko o okolicznościach wydarzeń, w trakcie których uratował on życie królowi Cypru, ale również o kontekście całej sytuacji, w której znalazło się Królestwo Cypru, i jego roli, jaką odegrał w odzyskaniu wolności przez władcę wyspy⁵³. Najważniejszym wydarzeniem w całej opowieści była bitwa pod Chirokitią z 7 lipca 1426 roku. O jej przebiegu i roli samego Suáreza na polu bitwy dowiadujemy się również od najważniejszego cypryjskiego dziejopisa epoki, jakim był Leoncjusz Machieras, sekretarz jednego z majątnych frankijskich rycerzy, dzięki czemu możemy pozytywnie zweryfikować przekaz Tafura⁵⁴. Powody inwazji Mameluków na Cypr wynikały z polityki króla Janusa

49 Pero Tafur, *Andanzas y viajes*, 132–133.

50 *Ibidem*, 132.

51 *Ibidem*, 133; o tym epizodzie wspominałem w jednym ze swoich tekstów, zob. Łukasz Burkiewicz, „Kastylijczyk Pero Tafur”, 193–206. Szerzej o osobie Carcerana Suáreza, zob. Cécile Khalifa, „The itinerary of Carceran Suárez, from Segovia in Spain to Nicosia in Cyprus, at the court of the Lusignan kings (15th century)”, referat wygłoszony na konferencji *Geographical Mobility and Cultural Itineraries during the Late Middle Ages. Mobilitat geogràfica i itineraris culturals a l'Edat Mitjana* zorganizowanej przez Uniwersytet w Gironie w dniach 20–22.04.2022.

52 Pero Tafur, *Andanzas y viajes*, 133.

53 *Ibidem*, 133–134.

54 Machieras, *Wykład o słodkiej ziemi Cypru*, 339–347.

z Lusignan, ojca panującego Jana II, z którym Tafur rozmawiał. Janus wspierał łupieżcze wyprawy Cypryjczyków, ale i Rodyjczyków, w tym również joannitów, i Katalończyków na żeglugę muzułmańską w regionie lewantyńskim oraz płądrował pozostające pod kontrolą Mameluków wybrzeża Egiptu i Syrii⁵⁵. Kiedy w marcu 1425 roku król Janus zaatakował Tyr, spotkało się to ze stanowczą odpowiedzią sultana Barsbaja, który wysłał na Cypr armię. Ta pod wspomnianą Chirokitią rozgromiła wojska Janusa, a on sam został wzięty do niewoli i sprowadzony do Kairu razem z innymi możliwymi panami, w tym z Carceranem Suárezem⁵⁶.

Z relacji Tafura wynika, że król Janus i Carceran Suárez w Egipcie byli traktowani lepiej, niż mogłoby to wynikać z sytuacji, w której się znaleźli. Przede wszystkim Tafur stwierdził, że wbrew panującym w świecie islamu zasadom dotyczącym jazdy konnej⁵⁷, która była zarezerwowana w większości przypadków dla muzułmanów, król Janus i Suárez zostali zaprezentowani w Kairze 13 sierpnia 1426 roku przed obliczem sultana Barsbaja na jego specjalne życzenie na koniach.

I tego dnia, kiedy król jako więzień wjechał do Babilonii, przyprowadzono dwa konie: jeden dla króla, a drugi dla mosén Suáreza, a gdy zostali zaprowadzeni przed sultana, ten, dowiedziawszy się prawdy o tym, co się wydarzyło, rozkazał, aby Suárezowi oddano takie same honory, jak królowi⁵⁸.

Według Tafura sultan był pod wrażeniem odwagi i poświęcenia Suáreza na polu bitwy i docenił go, oddając mu szacunek, podobny do tego okazanego Janusowi. Jednak ta relacja różni się od przekazów arabskich i mameluckich, które w swoim dziele przytoczył brytyjski historyk George Hill⁵⁹. Co ciekawe, zgodna z przekazem Tafura jest narracja weneckiego arystokraty Gianfrancesco Loredano (1607–1661), którego kronika Cypru jest w rzeczywistości zbiorem zmyślonych historii i w ocenie

55 Nicholas Coureas, „Latin Cyprus and its relations”, 391–418; *idem*, „Losing the War”, 351–361; Johannes Pahlitzsch, „The Mamluks and Cyprus: Transcultural Relations Between Muslim and Christian Rulers in the Eastern Mediterranean in the Fifteenth Century”, w *Acteurs des transferts culturels en Méditerranée médiévale*, hrsg. Rania Abdellatif, Yassir Benhima, Daniel König, Elisabeth Ruchaud (München: Oldenbourg Verlag), 111–119; Mohamed Ouerfelli, „Les relations entre le royaume de Chypre et le sultanat mamelouk au XVe siècle”, *Le Moyen Âge: revue d'histoire et de philologie* 110/2 (2004): 327–344; Hill, *A History of Cyprus*, vol. 2, 470.

56 Machieras, *Wykład o słodkiej ziemi Cypru*, 341–345.

57 Mruk, *Pielgrzymowanie do Ziemi Świętej*, 16.

58 Pero Tafur, *Andanzas y viajes*, 133–134.

59 Hill, *A History of Cyprus*, vol. 2, 486.

współczesnych badaczy nie możemy jej traktować poważnie⁶⁰. Hill podaje, że Janus nie jechał na koniu, ale na osłe i jechał nim na oklep, będąc co chwilę zmuszany do zatrzymywania się i całowania ziemi. Zanim dosiadł osła, prowadził on boso pochód jeńców, z zakutymi w łańcuchy stopami, z ogoloną głową, trzymając królewską chorągiew odwróconą na znak klęski i włókł ją po ziemi⁶¹. Być może historia z jazdą na koniu i przyjaznym przyjęciem została stworzona w celu podniesienia oceny rangi osiągnięć Kastylijczyka Carcerana Suáreza na polu bitwy, a historia z upokorzeniem w Kairze została przez Suáreza, a i być może przez Tafurę, przemilczana. Co ciekawe, na ten temat milczy również największy dziejopis Cypru Leoncjusz Machieras.

Stosunkowo szybko sułtan zaproponował królowi Janusowi możliwość wykupu z niewoli i w tym celu uwolnił Suáreza, który miał zgromadzić środki na ten cel. Carceran Suárez powrócił w listopadzie 1426 roku na Cypr.

I po kilku dniach, gdy rozmawiano o wykupie króla, sułtan powiedział mosén Suárezowi, że jeśli chce przyczynić się do uwolnienia króla, to pozwoli mu odejść na słowo, że wróci z okupem lub przynajmniej wróci sam. Mosén Suárez złożył takową obietnicę, a sułtan rozkazał przygotować wszystko, czego potrzebował (...). Po powrocie na Cypr, po konsultacjach z kardynałem, panią Agnieszką i ich doradcami, zdecydowano wysłać rycerzy do królów i książąt chrześcijańskich, aby prosili o pomoc w wykupieniu króla – widziałem rycerza, który został wysłany do Kastylii, nazywał się Jakub Guiri – a los wyznaczył mosén Suáreza na posła do papieża w Rzymie. W końcu każdy powrócił z misji, przynosząc tyle, ile zdołał zebrać, a po uzyskaniu niezbędnych gwarancji, mosén Suárez wraz z członkami rady zebrał sumę 300 000 dukatów w złocie i wyruszył z nią do króla⁶².

Wydaje się, że kwota 300 tys. dukatów była uzgodniona w Kairze z sułtanem i stanowiła wartość okupu. Po uzgodnieniach z kardynałem Hugonem z Lusignan, pełniącym funkcję regenta na czas niewoli króla, oraz Agnieszką i innymi możliwymi wkrótce z Cypru w różnych kierunkach Europy udali się posłowie Lusignanów, prosząc o wsparcie w zbieraniu środków na wykup króla z niewoli: Suárez miał udać się do Rzymu, a wspomniany przez Tafurę Jakub Guiri (Gurri) wyruszył do króla Kastylii

60 Gianfrancesco Loredano, *Histoire des rois de Chypre de la maison de Lusignan*, transl. Henri Gible, t. 2 (Paris: chez Guillaume Saugrain, 1732), 164.

61 Hill, *A History of Cyprus*, vol. 2, 486.

62 Pero Tafur, *Andanzas y viajes*, 134.

i Leónu. Co prawda nie posiadamy informacji o przebiegu tych misji, ale podobne wyprawy, już po uwolnieniu króla Janusa z niewoli, były kontynuowane również w kolejnych latach, ale już w nieco innej intencji⁶³.

Gdy dotarli do Babilonii, sułtan dowiedział się o ich przybyciu, kazał ich uroczystie przywitać i oddał mosén Suárezowi tyle honorów, jakby Kastylczyk był jego własnym synem. Uwolnienie króla zostało w ten sposób uzgodnione: sułtan wziął złoto, a dodatkowo król Cypru zobowiązał się corocznie przesyłać 8000 dukatów, i tak sprawa została zakończona⁶⁴.

Nieco różniące się informacje od tych przytoczonych przez Pero Tafura podaje tzw. wenecka kronika Francesco Amadiego, czyli anonimowy rękopis zwany tak od nazwiska właściciela manuskryptu⁶⁵. Według wspomnianego źródła w trakcie negocjacji w sprawie uwolnienia króla Janusa z niewoli ustalono początkowo wysokość okupu na 200 tys. dukatów, a roczny trybut na 5 tys. dukatów. Z tego źródła dowiadujemy się, że władca Cypru działał pod wielkim przymusem, ponieważ sułtan początkowo zażądał od niego wyrzeczenia się wiary chrześcijańskiej oraz

63 W kolejnych latach król Janus poszukiwał wsparcia finansowego w Europie w celu uwolnienia się, zapewne w sposób militarny, od zależności od Egiptu. Jedną z takich wypraw dotarła do Polski przed oblicze króla Władysława Jagiełły. W marcu 1432 roku do przebywającego wówczas w Wiślicy króla Polski przybyło liczące dwustuosobowe poselstwo Janusa i przekazało prośbę o rękę Jadwigi, córki Jagiełły, dla dziedzica tronu Cypru oraz o udzielenie pożyczki na walkę z Mamelukami. Wątek ten praktycznie był nieznan w literaturze zachodniej dotyczącej średniowiecznego Cypru i właściwie dzięki *Rocznikom Jana Długosza* znamy jej szczegóły. Zob. Jan Długosz, *Roczniki czyli Kroniki sławnego Królestwa Polskiego*, Ks. 11, Ks. 12, 1431–1444, kom. red. Krzysztof Baczkowski et al.; oprac. tekstu łac. Czesława Pirożyńska; przekł. na jęz. pol. Julia Mrukówna; weryfikacja przekł. i red. Jerzy Wyrozumski; koment. Lidia Korczak (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2009), 75–76. O delegacji króla Cypru po rękę córki cesarza bizantyńskiego (w istocie króla Polski) wspomina nieprecyzyjnie cypryjski kronikarz Leoncjusz Machieras, zob. Machieras, *Wykład o słodkiej ziemi Cypru*, 356. Analiza epizodu na podstawie materiału źródłowego, zob. Łukasz Burkiewicz, „A Cypriot royal mission to the Kingdom of Poland in 1432”, *Crusades* 10 (2011): 103–112; *idem*, „Jadwiga Jagiellonka (1408–1431) i jej prawie cypryjska korona”, w: *Świat kobiet w Polsce i Czechach w średniowieczu i wczesnej epoce nowożytnej*, red. Janusz Smolucha, Wojciech Iwańczak, Agnieszka Januszek-Sieradzka (Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum w Krakowie), 15–37.

64 Pero Tafur, *Andanzas y viajes*, 133–134.

65 Nicholas Coureas, „The Tribute Paid to the Mamluk Sultanate, 1424–1517: The Perspective from Lusignan and Venetian Cyprus”, w *Egypt and Syria in the Fatimid, Ayyubid and Mamluk Eras*, eds. Urbain Vermeulen, Kristof d’Hulster, Jo Van Steenberghe, vol. 7, *Orientalia Lovaniensia Periodica*, vol. 223 (Leuven: Peeters, 2013), 363–380.

zapłaty miliona dukatów okupu, a w przypadku niespełnienia oczekiwań groził dekapitacją⁶⁶.

Pomimo że Tafur i kronika Amadiego różnią się co do kwoty okupu, to najprawdopodobniej jednak dwa źródła podają prawdziwe dane. Badania Nicholasa Coureasa wskazują, że pomiędzy listopadem 1426 roku a początkiem lat 30. XV wieku doszło do podniesienia trybutu z 5 tys. (Amadi) do 8 tys. dukatów (Tafur)⁶⁷. Co więcej, w okresie panowania Jakuba II z Lusignan (1464–1473) doszło do dalszego wzrostu tej kwoty, z 8 do 16 tys. dukatów, o czym dowiadujemy się z kroniki Georgiosa Boustroniosa, który jednocześnie potwierdza, że w okresie panowania Janusa królestwo było zobowiązane do płacenia 8 tys. dukatów rocznego trybutu⁶⁸. Przy okazji Leoncjusz Machieras wspomina, że trybut częściowo był płatny w kamlotach, wysokiej jakości tkaninach wykonywanych z włosia wielbłądziego oraz koziego i produkowanych oraz farbowanych w zakładach rzemieślniczych na wyspie, głównie w Nikozji⁶⁹.

Tafur wspomina o wdzięczności, którą Janus wyraził w stosunku do Carcerana Suáreza oraz tłumacza sułtana, również Kastylijczyka, który opiekował się w Kairze królem Cypru.

Sułtan rozkazał przygotować wszystko, co było potrzebne, i statki, aby przewieźć króla do jego kraju. Król okazywał wielką życzliwość zarówno mosén Suárezowi, jak i głównemu tłumaczowi sułtana, rodowitemu Kastylijczykowi, który był Żydem z Sewilli i renegatem, za usługi świadczone mu w trakcie jego niewoli. Obecny król wysłał mu co roku 200 dukatów. Po powrocie do swojego królestwa i rozmowie z panami, król wziął mosén Suáreza za rękę, posadził go obok siebie i powiedział, że jeśli nie będzie miał prawowitego syna, przekaże mu królestwo. Król wezwał również jedną ze swoich nieślubnych córek i wydał ją za mosén Suáreza, czyniąc go swoim admirałem i dziedzicem⁷⁰.

66 „Chronique d’Amadi”, w: *Chroniques d’Amadi et de Strambaldi*, publiées par M. René de Mas Latrie, t. 1 (Paris: Imprimerie nationale, 1891), 514.

67 Coureas, „The Tribute Paid to the Mamluk Sultanate”, 365.

68 George Boustronios, *A Narrative of the Chronicle of Cyprus 1456–1489*, trans. Nicholas Coureas, *Texts and Studies in the History of Cyprus* (Nicosia: Cyprus Research Centre, 2005), §89.

69 Najprawdopodobniej początkowo trybut był płacony wyłącznie w kamlotach, które były niezwykle cenione na rynkach egipskich i syryjskich. Dopiero z czasem inne tkaniny i środki finansowe zaczęły stanowić jego część, zob. Machieras, *Wykład o słodkiej ziemi Cypru*, 352; Coureas, „The Tribute Paid to the Mamluk Sultanate”, 364.

70 Pero Tafur, *Andanzas y viajes*, 133–134.

12 maja 1427 roku król Janus z Lusignan przybył na Cypr z niewoli egipskiej⁷¹. Carceran Suárez otrzymał liczne przywileje za oddanie i pomoc okazaną władcy, a przez długi czas pełnił urząd admirała Cypru, o czym wspomnę w dalszej części niniejszego tekstu.

Tymczasem powracając do Pero Tafura, odnajdujemy go w domu Suáreza w Nikozji. Po kilku dniach spędzonych u swojego krajana kardynał Hugon wezwał Tafura do siebie i zaproponował udanie się w służbie króla Cypru do Egiptu.

Po czterech lub pięciu dniach spędzonych w domu admirała mosén Suáreza kardynał wezwał mnie i powiedział, że mam pójść z królem na mszę i że otrzymam okazję do podróży do Babilonii oraz że będę jego gościem na obiedzie. Po mszy król udał się na bok, do rogu kościoła, wraz z kardynałem, swoją ciotką i radcami, a po chwili kardynał przyszedł i powiedział mi w imieniu króla, że wie o moim pragnieniu podróży do Babilonii i na Górę Synaj, a ponieważ król musi wysłać posła do sułtana w swoich sprawach, zapytał, czy przyjąłbym tę funkcję, służąc w ten sposób królowi. Wiedziałem, że kardynał przedstawia tę sprawę w taki sposób, aby mnie uhonorować, i odpowiedziałem, że jestem zadowolony służyć królowi w ten sposób, gdyż wiem, że jest chrześcijaninem i pochodzi z ludu francuskiego⁷².

Z dzieła Tafura dowiadujemy się, jakie cele zostały postawione przed jego misją do sułtana Egiptu. Po pierwsze, król Cypru prosił o to, aby sułtan ograniczył liczebność corocznej misji mameluckiej wysyłanej na wyspę w celu odebrania trybutu, która jest dużym obciążeniem dla skarbcza Lusignanów. Po drugie, Janowi II zależało na tym, aby sułtan przeliczył wartość kamlotów, przekazywanych jako część trybutu, w cenach egipskich, które były wyższe od tych cypryjskich. W końcu, po trzecie, władca Cypru prosił o możliwość sprzedaży soli cypryjskiej w Syrii bez konieczności uiszczania cła⁷³.

Jeszcze przed samym wyruszeniem do Egiptu Tafur ponownie na własnej skórze przekonał się o niezbyt sprzyjających warunkach do życia na wyspie.

Wyruszyłem do Pafos, gdzie król nakazał, aby mnie przyjęto w wiosce na górze, ponieważ w Pafos panowała zaraza, a ta wioska jej uniknęła. Zamieszkałem w domu Diego Thenorio, kastylijskiego giermka, z którym spędziłem wiele przyjemnych chwil. Po trzech dniach do Pafos przyplłynął

71 Machieras, *Wykład o słodkiej ziemi Cypru*, 351.

72 Pero Tafur, *Andanzas y viajes*, 135.

73 *Ibidem*, 144.

statek z osiemnastoma wioślarzami, który miał zabrać mnie oraz królewskiego tłumacza, który mi towarzyszył. Statek był zaopatrzony tak dobrze, jakby przygotowano go dla samego króla⁷⁴.

O szczegółach pobytu Tafura w Kairze pisałem w innych moich tekstach, w związku z tym odniosę się jedynie do kwestii tam nieporuszanych⁷⁵. Głównym tłumaczem sułtana, zwanym dragomanem, a w języku kastylijskim *truxamán*, był Sajf al-Din Shāhīn al-Tarjumān, pochodzący z Kastylii Żyd, który jako małe dziecko przeniósł się wraz z ojcem z Sewilli do Jerozolimy, a po jego śmierci trafił do Egiptu i prawdopodobnie przeszedł na islam⁷⁶. Misja Tafura skończyła się sukcesem i Kastylijczyk otrzymał pozytywne odpowiedzi na trzy prośby króla Cypru. Ponadto sułtan wręczył mu bogato zdobioną orientalną szatę wykonaną z zielono-czerwonej tkaniny ozdobionej złotem i podszytej futrem gronostajowym⁷⁷. Gest ten symbolizował utrzymanie statusu lennego Cypru⁷⁸.

Tafur przygotował sprawozdanie z audiencji u sułtana dla króla Jana II z Lusignan i wysłał ją za pośrednictwem galery, która czekała na niego w Damiectcie, sam zaś udał się z pielgrzymką do klasztoru św. Katarzyny u stóp Góry Synaj⁷⁹. Tam też spotkał weneckiego kupca i podróżnika Niccolò dei Contiego, który odradził Kastylijczykowi rozważaną przez niego podróż do Indii. Razem powrócili do Kairu, a droga upłynęła Tafurowi na słuchaniu opowieści Wenecjanina o Indiach i o dworze legendarnego kapłana (księdza) Jana⁸⁰. W Kairze Tafur i Niccolò dei Conti uzgodnili, że będą codziennie spotykać się w kościele św. Marty, w którym miał być pochowany pochodzący z Kastylii Pedro de Larrondo, do którego powrócę na kolejnych stronach niniejszego tekstu⁸¹.

74 *Ibidem*, 135.

75 Burkiewicz, „Kastylijczyk Pero Tafur”, 193–206; *idem*, „Kariery dragomanów”, 25–40.

76 Pero Tafur, *Andanzas y viajes*, 140; John Wansbrough, „A Mamluk Ambassador to Venice in 913/1507”, *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* 26/3 (1963): 503–530; Burkiewicz, „Kariery dragomanów”, 34–35; *idem*, „Kastylijczyk Pero Tafur”, 199–201; Pahlitzsch, „The Mamluks and Cyprus”, 114.

77 Pero Tafur, *Andanzas y viajes*, 144.

78 Coureas, „Envoys between Lusignan Cyprus and Mamluk Egypt”, 728.

79 Pero Tafur, *Andanzas y viajes*, 146.

80 *Ibidem*, 155–172. O kapłanie Janie zob. *W poszukiwaniu Królestwa Kapłana Jana*, wybór, wstęp i redakcja naukowa Jerzy Strzelczyk (Gdańsk: Wydawnictwo Novus Orbis, 2006).

81 Ferrer i Mallol, „Transportistas y corsarios”, 522–524.

Tymczasem Tafur powrócił przez Damiettę do Pafos, ponownie podkreślając, że Cypr jest bardzo niezdrowym miejscem.

I wyruszyłem w morze i po siedmiu dniach wylądowałem w porcie w Pafos, skąd wypłynąłem, w miejscu bardzo dotkniętym nieszczęściem; i tego samego dnia, kiedy przybyłem, zmarli biskup i dwóch jego giermków, a Bóg okazał mi miłosierdzie⁸².

Tafur niezwłocznie udał się do Nikozji, gdzie został przywitany bardzo uroczyście przez króla, kardynała i wielu panów królestwa, w obecności których Jan II wyraził wdzięczność za to, co zrobił Tafur dla jego państwa⁸³. Tafur przy okazji pobytu w Nikozji był świadkiem rozruchów, które wybuchły przeciwko Jakubowi Guiri, pełniącemu funkcję sędziego i będącemu zaufanym człowiekiem króla. Król schronił się w twierdzy w Nikozji i również udzielił opieki Guiriemu, ale pod naciskiem swojego brata i ciotki wygnął go na rok z królestwa⁸⁴. Władca Cypru pragnął zatrzymać Tafura na wyspie, ale widząc jego pragnienie dalszej podróży, wydał mu list żelazny, obdarował prezentami oraz przygotował statek, który zabrał go na Rodos⁸⁵. Oczywiście kolejny raz w relacji Tafur musiał przypomnieć o niezdrowych warunkach panujących na wyspie.

Bez wątpienia, gdyby jego kraj nie był tak niezdrowy, z chęcią oddałbym się na jego służbę na pewien czas, ale życie cudzoziemca w tak nieprzyjaznym kraju jest prawie niemożliwe, więc z tego powodu, a także z powodu konieczności powrotu do Kastylii na wojnę z Maurami, musiałem kontynuować moją podróż najszybciej, jak mogłem⁸⁶.

Kolejne etapy podróży Pero Tafura są imponujące. Z Cypru przez Rodos, wyspy Morza Egejskiego udał się do Pery i Konstantynopola, gdzie był świadkiem wyjazdu cesarza Jana VIII Paleologa w dniu 24 listopada 1437 roku do Włoch. Następnie przez Adrianopol udał się do Trapezuntu, Kaffy, aby następnie powrócić ponownie do Konstantynopola. Ze stolicy Bizancjum Tafur, podróżując przez wyspy Lesbos i Andros, Modon, Raguzę i Ankonę, udał się do Wenecji, gdzie dotarł 22 maja 1438 roku, a następnie po dłuższym pobycie w mieście wyruszył do Ferrary. Następnie przez Parmę, Piacenzę, Mediolan i Przełęcz Gotarda dotarł do Bazylei. Później udał się na północ. Kolejnymi miejscami, do których

82 Pero Tafur, *Andanzas y viajes*, 173.

83 *Ibidem*, 174.

84 *Ibidem*, 174; Hill, *A History of Cyprus*, vol. 3, 498.

85 Pero Tafur, *Andanzas y viajes*, 174–175.

86 *Ibidem*, 176.

dotarł Pero, były Strasburg, Moguncja, Koblencja, Kolonia, Nijmegen, Lille i Bruksela. Stamtąd wyruszył do Brugii, Arras, Gandawy i Antwerpii, a następnie zaczął podążać na południe i przez Leuven, Nijmegen, Frankfurt, Kolonię, Moguncję, Bazyleę, Konstancję, Ulm, Nördlingen, Norymbergę, Pragę i Miśnię dotarł do Wrocławia. Z Wrocławia przez Wiedeń, Budę, Wiener Neustadt, Treviso udał się do Padwy i w końcu do Ferrary, gdzie 16 stycznia 1439 roku był świadkiem wyjazdu z miasta papieża Eugeniusza IV i cesarza Jana VIII Paleologa na obrady soborowe do Florencji. Dalej itinerarium Tafura biegło przez Wenecję, Vicencę, Weronę, Florencję, Piza, Bolonię i ponownie Wenecję, gdzie miesiąc oczekiwał na statek płynący w stronę Kastylji. Kiedy wypłynął na statku handlowym, odnotował, że podróżował przez Rawennę, Brindisi, a następnie spędził sporo czasu, opływając niemal dookoła Sycylię, wpływając do portów w Mesynie, Patti, Palermo, Trapani, Syrakuzach i Katanii. Następnie, kiedy płynęli w kierunku Sardynii, wiatr zepchnął ich do brzegów afrykańskich, na redę portu w Tunisie⁸⁷. Najprawdopodobniej w Tunisie nie zabawili dłużej, gdyż ostatni zapis w dziele Tafura brzmi:

(...) dotarliśmy na wyspę Sardynię, która należy do króla Aragonii, i wylądowaliśmy do portu w Cagliari, które jest pięknym miejscem na wyspie. Wyładowaliśmy nasz towar i pozostaliśmy tam dwa dni. Ta wyspa jest bardzo niezdrowa, ma złe powietrze i złą wodę⁸⁸.

Przy tych ostatnich słowach na marginesie rękopisu zapisano „de sette. a octe. de 1439”⁸⁹.

Podczas pobytu na Cyprze Pero Tafur usłyszał, że joannici z Rodos wspierali plany małżeństwa króla Jana II z Lusignan z jedną z córek aragońskiego hrabiego Urquel Jakuba II, która była siostrą żony Piotra (Pedro), księcia Coimbry, syna króla Jana I Dobrego (1385–1433) i brata Henryka Żeglarza, infanta i regenta Portugalii w latach 1439–1448⁹⁰. Co prawda pierwszą żoną króla Cypru ostatecznie została Amadea Paleolog z Montferratu⁹¹, ale wspomniany w tle tych planów małżeńskich książę Piotr jest bohaterem relacji z podróży o charakterze fantastycznym, zatytułowanej *Księga infanta Pedro Portugalskiego, który podróżował po czterech częściach świata (Libro del infante don Pedro de Portugal, el cual anduvo las cuatro partidas del mundo)*, będącej całkowicie innym

87 *Ibidem*, 181–326.

88 *Ibidem*, 326–327.

89 *Ibidem*, 327.

90 *Ibidem*, 176.

91 Hill, *A History of Cyprus*, vol. 3 (1948), 526.

rodzajem literatury niż relacja Pero Tafura⁹². Jest to przykład średnio-wiecznej literatury fantastycznej powstałej w XV wieku w kastylijskim obszarze kulturowym i opartej na wcześniejszych relacjach podróżniczych. *Księga infanta Pedro Portugalskiego* była jednym z najważniejszych tekstów kultury iberyjskiej na przestrzeni XVI–XIX wieku i odgrywała podobną rolę jak *Podróże* tzw. Jana z Mandeville dla pozostałej części Europy⁹³.

Bohaterem tej niewielkiej objętościowo relacji jest książę Piotr, który udał się wraz z dwunastoma towarzyszami do Ziemi Świętej, na Cypr i na dwór legendarnego kapłana Jana⁹⁴. Co prawda fabuła *Księgi* jest fikcyjna, ale w rzeczywistości książę Piotr dużo podróżował, za co otrzymał przydomek *Infanta Siedmiu Wyjazdów* (*Infante das Sete Partidas*) i odegrał ważną rolę w dziejach Portugalii, będąc również regentem królestwa w latach 1439–1448⁹⁵. W 1425 roku wyruszył w niemal 3,5-letnią podróż po Europie; itinerarium jego podróży biegło przez Anglię, Flandrię (Bru-gia), Kolonię, Norymbergę, Ratyzbone, Wiedeń, Węgry i dwór Zygmunta Luksemburskiego (1426–1428), Treviso, Wenecję, Padwę, Bolonię, Ferrarę, Florencję, Rzym, Pizę, Barcelonę, Walencję i w końcu przez Kastylię powrócił pod koniec września 1428 roku do Portugalii⁹⁶.

Autorstwo *Księgi infanta Pedro Portugalskiego* nie jest jasne, gdyż informacje, jakie posiadamy o autorze, są niezwykle skąpe, a większość badaczy uważa, że rzeczywistym autorem był przebywający na dworze władców kastylijskich bliżej nieznanym duchowny kastylijski, który przyjął

92 Elena Sánchez Lasmarias, „Edición del *Libro del infante don Pedro de Portugal*, de Gómez de Santisteban”, *Memorabilia* 11 (2008): 1–30.

93 Barry Taylor, *Los libros de viajes de la Edad Media hispánica: bibliografía y recepción*, w *Actas do IV Congresso da Associação Hispânica de Literatura Medieval*, coord. por Aires Augusto Nascimento, Cristina Almeida Ribeiro, Vol. 1, 1993 (Sessões plenárias) (Lisboa: Cosmos, 1993), 63; Wojciech Mruk, „Drogi z Europy do Ziemi Świętej ukazane w XIV-wiecznej relacji Johna Mandeville’a”, *Peregrinus Cracoviensis* 1 (1995): 139–145.

94 María Victoria Navas Sánchez-Élez, „*Falsos amigos y verdaderos amigos en el Libro do Infante D. Pedro de Portugal* (1644)”, *Revista de Filología Románica* 22 (2005): 59–95; Julia Roumier, „*El Libro del Infante don Pedro de Portugal*. Les fonctions de l'exemplarité religieuse dans un récit de voyage fictif (XVe siècle)”, w: *Exemples et exemplarité en péninsule Ibérique*, ed. Ghislaine Fournès (Bordeaux: Presses Universitaires de Bordeaux, 2011), 167–188.

95 Francis M. Rogers, *The Travels of the Infante Dom Pedro of Portugal* (Cambridge: Harvard University Press, 1961), 11–12, 16.

96 *Ibidem*, 34–45, 52; Paolo Sambin, „Il dono di una reliquia di s. Antonio a Pietro principe del Portogallo (1428)”, *Rivista* vol. 1, fasc. 2 (1961): 91–93; Roumier, „*El Libro del Infante*”, 168–169; Francisco Leite de Faria, „A visita do Infante D. Pedro a Pádua e algumas edições do folheto que descreve as suas imaginárias viagens”, *Studia* 13–14 (1964): 377–485.

imię Gómez de Santiesteban i stworzył w języku kastylijskim omawiane dzieło⁹⁷. Najnowsze ustalenia wskazują, że *Księga infanta Pedro Portugalskiego* powstała przed rokiem 1471–1476⁹⁸, gdyż jej fabuła miała istotny wpływ na baskijskiego historyka Lope García de Salazara (1399–1476) i jego kronikę zatytułowaną *Księga szczęścia i fortuny* (*Libro de las bienandanzas y fortunas*)⁹⁹. Autor *Księgi* musiał mieć w pamięci jeszcze żywą historię wspomnianego już wcześniej poselstwa Clavijo do Samarkandy oraz znał relację Pero Tafura, która najprawdopodobniej była komentowana w otoczeniu dworu królewskiego. Temat tego dzieła poruszałem w innym moim tekście, więc nie będę tutaj zgłębiał szerzej jego autorstwa, konstrukcji i symboliki, skupiając się w głównej mierze na wątku cypryjskim¹⁰⁰. Jest ono skromne, jeśli chodzi o objętość, ale odgrywa istotną rolę z punktu widzenia wykorzystania przez autora fabuły do podkreślenia znaczenia Hiszpanii, czyli Królestwa Kastylii i Leónu. Wskazuje on na to królestwo jako na bastion chrześcijaństwa w Europie¹⁰¹.

Udaliśmy się prosto w naszą drogę do miasta Wenecji, sprzedaliśmy nasze zwierzęta w miejscu oddalonym o jedną milę od Wenecji i wszyscy zaokrętowaliśmy się na statku należącym do Bernala Fordasa, który zabrał nas przez morze aż do Królestwa Cypru. Udaliśmy się tam, aby oddać hołd królowej Cypru w mieście Nikozja, która była bardzo smutna z powodu swojego męża przetrzymwanego w niewoli przez Turków¹⁰².

Następnie w *Księdze* znajduje się dialog pomiędzy współtowarzyszem księcia Piotra, który pełnił rolę tłumacza, a królową Cypru:

Tłumacz Garcia Ramírez powiedział: Jesteśmy wasalami króla Leona panującego w Hiszpanii na Zachodzie, i dlatego jest z nami jego krewny. Na to

97 Sánchez Lasmariás, „Edición del *Libro*”, 1; Harvey L. Sharrer, „Evidence of a fifteenth-century *Libro del Infante don Pedro de Portugal* and its relationship to the Alexander cycle”, *Journal of Hispanic Philology* 1 (1997): 85–98.

98 Sharrer, „Evidence of a fifteenth-century”, 85–98; Carmen Mejía Ruiz, „El libro del Infante don Pedro de Portugal: estudio crítico y problemas de transmisión”, *Revista de Filología Románica* 15 (1998): 215–232.

99 Lope García de Salazar, *Las bienandanzas e fortunas*, 4 tomos, ed. Ángel Rodríguez Herrero (Bilbao: Diputación Foral de Vizcaya, 1984).

100 Łukasz Burkiewicz, „*Libro del infante don Pedro de Portugal*: przykład fikcji w średniowiecznej iberyjskiej literaturze podróżniczej”, *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis | Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia* 21 (2023): 3–16.

101 Gómez de Santiesteban, „Libro del Infante don Pedro de Portugal”, w: Elena Sánchez Lasmariás, „Edición del *Libro del infante don Pedro de Portugal*”, de Gómez de Santiesteban”, *Memorabilia* 11 (2008): 12–13.

102 *Ibidem*, 12.

królowa rzekła: Oby Bóg sprawił, aby prowincja króla Leona z Hiszpanii była blisko ziem króla Cypru, abyśmy mogli sobie wzajemnie pomagać i osłabić potęgę wrogów wiary¹⁰³.

Czy w XV wieku miała miejsce sytuacja, w której królowa Cypru opłakiwała męża przebywającego w niewoli tureckiej? Żaden władca wyspy nie przebywał w niewoli tureckiej. Jedynym królem Cypru, który znajdował się w niewoli muzułmańskiej, ale egipskiej, a nie tureckiej, był Janus z Lusignan, którego historię znamy między innymi z relacji Pero Tafura. Janus przebywał w niewoli mameluckiej w latach 1426–1427 i wówczas był już wdowcem, gdyż od kilku lat już nie żyła jego druga żona Szarlota Burbon¹⁰⁴. Zatem jeśli to nie żona opłakiwała króla Cypru, to być może była to jedna z sióstr króla: Izabela lub Agnieszka, o której również wspominał Pero Tafur¹⁰⁵.

Pośród potencjalnych kandydatek możemy jeszcze wymienić Szarlotę z Lusignan, córkę Janusa, która panowała na Cyprze w latach 1458–1464, przy czym od 1461 roku przebywała poza wyspą w Italii i na Rodos. W latach 1456–1457 Szarlota była żoną Jana, księcia portugalskiego i syna bohatera *Księgi infanta Pedro Portugalskiego*, czyli samego infanta Piotra¹⁰⁶. Książę Jan został najprawdopodobniej otruty z rozkazu swojej teściowej i matki Szarloty, Heleny Paleolog¹⁰⁷. Oczywiście posiadamy jeszcze jedną kandydatkę w postaci weneckiej patrycjuszki Katarzyny Cornaro, która od 1472 roku była żoną Jakuba II z Lusignan i po śmierci męża (1473), a później syna Jakuba III (1474), jeszcze przez kilkanaście lat samodzielnie panowała na wyspie i w 1489 roku abdykowała, przekazując wyspę swojej ojczyźnie¹⁰⁸. Jednak przyjmując, że *Księga* powstała na początku lat 70. XV wieku, to jej kandydatura jest najmniej prawdopodobna. Reasumując, najbardziej prawdopodobną królową Cypru wymienioną w *Księdze* jest Agnieszka z Lusignan, siostra króla Janusa

103 *Ibidem*, 12–13. Dyskusja na temat identyfikacji króla Leona, zob. Rogers, *The Travels of the Infante*, 281–286.

104 Hill, *A History of Cyprus*, vol. 3, 1158.

105 Rogers, *The Travels of the Infante*, 82, 160.

106 Łukasz Burkiewicz, „Stout-hearted Queen Charlotte of Lusignan (1458–1464). The ‘Greek’ Queen of Latin Cyprus”, w: *Kobieta niepoznana na przestrzeni dziejów*, red. Anna Obara-Pawłowska, Anna Miączewska, Dariusz Wróbel (Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2017), 101–122.

107 Hill, *A History of Cyprus*, vol. 3, 531–532, 534–536.

108 Danuta Quirini-Popławska, *Urbs populosissima, opulentissima, liberalissima. Mit czy rzeczywistość późnośredniowiecznej Wenecji?* (Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1997), 151–152.

z Lusignan, która co prawda nigdy nie nosiła tego tytułu, ale była ważną postacią na dworze cypryjskim.

Na sam koniec chciałbym wspomnieć o trzech Kastylijczykach, którzy pojawiają się w kontekście dzieła oraz życia Pero Tafura.

Pierwszy z nich to wspomniany już wcześniej Carceran Suárez, rycerz z kastylijskiej Segowii, admirał floty cypryjskiej, a później konstabl królestwa, wierny poddany królów Janusa, później Jana II i w końcu Szarloty z Lusignan. Zbyt wiele o nim nie wiemy i właściwie wszystko, co o nim wiadomo, zostało opowiedziane w kontekście spotkania z Pero Tafurem w Nikozji i dzięki niemu zachowane. Identyfikacja również nie jest jednoznaczna, gdyż Leoncjusz Machieras nazywa go Katalończykiem¹⁰⁹. Tafur z kolei używa wobec niego aragońskiego zwrotu szlacheckiego, ale nazywa go Kastylijczykiem, a wiemy, że różnica pomiędzy Katalończykiem a Kastylijczykiem mogła u Mameluków kosztować głowę, o czym przekonał się Tafur w Damietcie, oczekując na statek do Kairu¹¹⁰. Nie jest również znane itinerarium jego podróży z Kastylii do Lewantu, powody jego podróży do Lewantu oraz to, co robił przed 1426 rokiem. Suárez, obok wielu innych rycerzy z zachodniego kręgu kulturowego, jak choćby Polaka Piotra z Bnina, stanowi interesujący przykład tworzenia przez władców Cypru dworu z napływających z Europy śmiałków pragnących żyć na tej odległej wyspie, będącej rubieżą łacińskiego chrześcijaństwa we wschodniej części Morza Śródziemnego.

Ciekawym, ale pobocznym wątkiem, który również dotyczy pobytu Kastylijczyków w tej części świata, jest historia Pedro de Larraondo, o którym wspomina Tafur w swoim dziele, opisując go jako „Kastylijczyka zwanego Pedro de la Randa”¹¹¹. Pedro de Larraondo pochodził z Bilbao, czyli był z pochodzeniem Baskiem, ale tereny te należały do korony Kastylii i Leónu, a Bilbao było ważnym portem dla kupców handlujących z Anglią i Flandrią. Początkowo był marynarzem i zajmował się transportem produktów do różnych krajów Europy Północnej oraz w region lewantyński, wykonując usługi dla działającej w Brugii, a pochodzącej z Florencji, kupieckiej rodziny Alberti¹¹². Legalną profesją zajmował się prawdopodobnie do końca XIV stulecia, kiedy to porzucił uczciwe życie

109 Machieras, *Wykład o słodkiej ziemi Cypru*, 344.

110 Pero Tafur, *Andanzas y viajes*, 137.

111 Pero Tafur, *Andanzas y viajes*, 167.

112 María Teresa Ferrer i Mallol, „Transportistas y corsarios vascos en el Mediterráneo medieval: las aventuras orientales de Pedro de Larraondo (1406–1409)”, *Itsas Memoria* 2 (1998): 515.

marynarza na rzecz korsarstwa¹¹³. Nieco informacji o dziejach jego życia odnajdujemy u weneckiego kupca i konsula w Aleksandrii Emanuele Pilotiego (ok. 1370–1441)¹¹⁴. Wspomina on, że w 1402 roku Pedro de Larraondo przechwycił statek muzułmański na wodach wokół Cypru i wprowadził go z cennym ładunkiem oraz 150 ludźmi, których następnie sprzedał weneckiemu władcy Księstwa Naksos Giacomo I Crispo (1397–1418)¹¹⁵. W 1411 roku został pojmany przez Katalończyków, być może na zlecenie Wenecjan, którzy ostrzegali księcia Naksos, aby nie pomagał korsarzom atakującym muzułmanów z uwagi na to, że może to podłamać relacje handlowe z Egiptem¹¹⁶. Istnieją dwie wersje wydarzeń, które później nastąpiły: według pierwszej, autorstwa Emanuele Pilotiego, został przekazany przez Katalończyków sułtanowi Egiptu i przez niego stracony¹¹⁷; druga wersja, znacznie dłuższa, jest autorstwa Pero Tafura¹¹⁸.

Tafur podaje wersję wydarzeń, opierając się na opowieści, którą usłyszał tłumacza sułtana w Kairze, kiedy powrócił z pielgrzymki do klasztoru św. Katarzyny¹¹⁹. Mianowicie dowiedział się, że Pedro de Larraondo został początkowo schwytyany przez polującą na niego flotę muzułmańską, ale szybko znalazł się w rękach Katalończyków. Zdobyli oni muzułmański statek na którym był przetrzymywany. Wówczas wszedł w porozumienie z dowódcą Katalończyków i w kolejnych miesiącach już wspólnie napadali na żeglugę muzułmańską. Jednak jedna z następnych wypraw zakończyła się klęską i Pedro de Larraondo został pojmany w Damietcie razem ze wspomnianym Katalończykiem. Szybko zostali oddani w ręce sułtana, najprawdopodobniej Nasira-ad-Din Faraja (1399–1412), który dał im wybór: śmierć lub przyjęcie islamu i związana z tym łaska. Początkowo Pedro nie przyjął tej propozycji, ale kiedy towarzyszący mu Katalończyk oznajmił, że stanie się muzułmaninem, wówczas według relacji Tafura Pedro de Larraondo podszedł do sułtana i powiedział: „Mój panie, zostanę Maurem, jeśli pomścisz mnie, zabijając mojego towarzysza”¹²⁰.

113 Pierre-Herman Dopp, „Un corsaire du quinzième siècle, Pedro de Laranda”, *Bulletin of the Faculty of Arts Fouad I University XI* (1949): 10–19.

114 *Traité d’Emmanuel Piloti sur le passage en Terre Sainte (1420)*, publié par Pierre-Herman Dopp, Publications de l’Université Lovanium de Léopoldville, t. 4 (Louvain: Nauwelaerts; Paris: Béatrice-Nauwelaerts, 1958), 201–202.

115 Ferrer i Mallol, „Transportistas y corsarios”, 516.

116 *Traité d’Emmanuel Piloti*, 221–222; Ferrer i Mallol, „Transportistas y corsarios”, 522; Dopp, „Un corsaire du quinzième siècle”, 19.

117 *Traité d’Emmanuel Piloti*, 222.

118 Pero Tafur, *Andanzas y viajes*, 167–171.

119 *Ibidem*, 167.

120 *Ibidem*, 169.

Sułtan przystał na taką propozycję i kazał ściąć Katalończyka, który jeszcze zdążył usłyszeć od Pedro de Larraondo: „Przyjacielu, nie możemy już uratować naszych żyć, bo nawet jeśli wyrzeklibyśmy się wiary, sułtan zdecydował, że nas zabije. A skoro tak jest, przyjmijmy męczeństwo od Boga jako pokutę za nasze grzechy”¹²¹. Po egzekucji Katalończyka sułtan zwrócił się do Pedro i powiedział: „Spełniłem swoją część umowy, teraz ty spełnij swoją”¹²². Na co Pedro odpowiedział: „Sułtanie, zrobiłem to tylko po to, aby ocalić duszę mojego towarzysza, ponieważ jego duch był tak słaby, że ze strachu przeszedłby na islam: teraz rób ze mną, co uważasz za stosowne”¹²³. Zaskoczony sułtan okazał łaskę Kastyljczykowi i nakazał mu służbę w jego flocie, obiecując, że nie będzie musiał walczyć z chrześcijanami, przy czym miał otrzymać tyle wina, aby nie tęsknił za swoją ojczyzną. Jednak niebawem kolejny sułtan – był nim Abu’l-Fa l Abbas Al-Musta’in Billah (1412) lub Al-Mu’ayyad Shaykh (1412–1421) – wezwał przed swoje oblicze Pedro de Larraondo i nakazał mu przyjąć islam, a kiedy ten odmówił, to wówczas został stracony¹²⁴. W ten sposób żywot Pedro de Larraondo, Baska z pochodzenia, poddanego królów Kastylii i Leónu, najpierw marynarza, następnie korsarza i męczennika za wiarę, zakończył się w sposób tragiczny. Maria Teresa Ferrer i Mallol uważa, że wersja Emanuele Pilotiego jest bliższa prawdy, aczkolwiek nie wyklucza, że Pedro de Larraondo mógł służyć sułtanowi jakiś czas przed egzekucją¹²⁵. Ponadto kościół św. Marty w Kairze, o którym wspominał Tafur, nigdy nie istniał¹²⁶. Pierre-Herman Dopp sugeruje, że Tafur mógł mieć na myśli koptyjski kościół św. Marii de la Cava w Kairze¹²⁷.

W końcu trzecią postacią, o której należy wspomnieć w kontekście podróży Pero Tafura, jest Nuño de Guzmán, na którego sylwetkę należy spojrzeć przez pryzmat ówczesnego Królestwa Kastylii i Leónu, Andaluzji i w końcu Kordoby z połowy XV wieku. Wówczas w tym drugim co do wielkości mieście Kastylii mieszkali obok siebie Tafur i wspomniany Nuño de Guzmán, niedoceniona postać hiszpańskiego humanizmu, który mógł stanowić inspirację dla Pero Tafura nie tylko w kategoriach

121 *Ibidem*, 170.

122 *Ibidem*.

123 *Ibidem*.

124 *Ibidem*, 170–171.

125 Ferrer i Mallol, „Transportistas y corsarios”, 522–524.

126 *Ibidem*, 524.

127 Dopp, „Un corsaire du quinzième siècle”, 20–28.

literackich, ale i podróżniczych¹²⁸. W swoją podróż wyjechał w 1430 roku, kiedy to podjął pielgrzymkę do Jerozolimy i na Synaj, a następnie, powracając przez Kair, wyspy na Morzu Egejskim, Wenecję, Rzym, Sienę, Bolonię, Genuę, Mediolan, Czechy, Bazyleę, Kolonię, Lyon i Tours, dotarł na dwór księcia Burgundii Filipa III Dobrego (1419–1467) w Brugii, gdzie jesienią 1432 roku otrzymał ważne stanowisko (*magistratus*), prawdopodobnie w gospodarstwie żony księcia, Izabeli Aviz, córki króla Portugalii Jana I Dobrego¹²⁹. Około 1435 roku Nuño de Guzmán powrócił do Kastylii i być może wówczas spotkał się z Tafurem i opowiedział mu o swojej podróży. Wobec tego, że popadł w niełaskę u ojca, wyruszył w 1439 roku ponownie do Burgundii, ale zdecydował się najpierw odwiedzić Florencję, której atmosfera go oczarowała. Porzucił zamiar powrotu do Brugii i poświęcił się studiowaniu prac humanistów. Tam nauczył się dialektu toskańskiego i utrzymywał bliskie relacje z przedstawicielami włoskiego humanizmu, szczególnie z Leonardo Brunim, i bibliofilem Vespasiano da Bisticcim, który poświęcił Kastylijczykowi szerszy opis biograficzny¹³⁰. W trakcie swojego pobytu we Florencji zajmował się zlecaniem przekładów i kolekcjonowaniem dzieł autorów klasycznych i współczesnych mu toskańskich humanistów, jak również sam je tłumaczył z języku łacińskiego na dialekt toskański, a po powrocie do Kordoby także na język kastylijski¹³¹.

Obraz Cypru, przedstawiony czy też rysowany przez opisanych autorów i bohaterów kastylijskich relacji podróżniczych, jest różny. Dzieło Tafura przedstawia doskonały obraz polityczny Królestwa Cypru z okresu 1425–1437, burzliwego i trudnego czasu w dziejach wyspy. Możemy się również dowiedzieć, w jaki sposób funkcjonował dwór cypryjski oraz jak wyspa wyglądała w oczach podróżujących – była niezdrowa, a podróżni podkreślali, że na wyspie występowały zła woda i powietrze. Nawet w fikcyjnym (fantastycznym) dziele o infancie Piotrze możemy dostrzec zarys prawdziwych wydarzeń rozgrywających się na Cyprze, do których

128 Mario Schiff, *La Bibliothèque du marquis de Santillane* (Paris: Librairie Émile Bouillon, 1905), Appendice I: Nuño de Guzmán, 449–459.

129 Jeremy N.H. Lawrance, „Nuño de Guzmán and Early Spanish Humanism: Some Reconsiderations”, *Medium Aevum* 51 (1982): 55–82; *idem*, „Guzmán, Nuño de (d. ca. 1467/1490)” w: *Key Figures in Medieval Europe: An Encyclopedia*, ed. Richard K. Emmerson, associate ed. Sandra Clayton-Emmerson (New York: Routledge, 2006), 288–289.

130 Vespasiano da Bisticci, *Vite di uomini illustri del secolo XV*, a cura di Paolo d’Ancona, Erhard Aeschlimann (Milan: Ulrico Hoepli, 1951), 235–238; Alfred Morel-Fatio, „Notice sur trois manuscrits de la Bibliothèque d’Osuna”, *Romania* 53 (1885): 104–106; Lawrance, „Nuño de Guzmán and Early Spanish Humanism”, 55–56.

131 Lawrance, „Nuño de Guzmán and Early Spanish Humanism”, 55–56.

odwoływał się autor *Księgi* i które funkcjonowały w świadomości elit dworskich nawet na drugim krańcu Morza Śródziemnego.

Ponadto przytoczone historie wspomnianych Kastyljczyków pokazują istotną obecność Kastylii w tym regionie. W tamtym okresie Cypr, pomimo odległości dzielącej wyspę od Iberii, był miejscem docelowej podróży dla wielu rycerzy pochodzących z zachodnich rubieży Europy, nie tylko dla wspomnianego Tafura czy Carcerana Suáreza, ale również dla Pedro de Ávila, Onufrego de Requesensa, Juana Péreza Fabricio czy Diego Tenorio¹³². W ten sposób dwór cypryjski Lusignanów był zasilany przez przybyszów z państw zachodniego (łacińskiego) kręgu kulturowego, stanowiących przeciwwagę dla greckich poddanych władców Cypru.

Bibliografia

Źródła drukowane

- „Chronique d’Amadi”, w: *Chroniques d’Amadi et de Strambaldi*, publiées par M. Réne de Mas Latrie, t. 1 (Paris: Imprimerie nationale, 1891).
- Bisticci Vespasiano da, *Vite di uomini illustri del secolo XV*, a cura di Paolo d’Ancona, Erhard Aeschlimann (Milan: Ulrico Hoepli, 1951).
- Boustronios George, *A Narrative of the Chronicle of Cyprus 1456–1489*, trans. Nicholas Coureas, Texts and Studies in the History of Cyprus (Nicosia: Cyprus Research Centre, 2005).
- Długosz Jan, *Roczniki czyli Kroniki sławnego Królestwa Polskiego*, Ks. 11, Ks. 12, 1431–1444, kom. red. Krzysztof Baczkowski et al.; oprac. tekstu łac. Czesława Pirożyńska; przekł. na jęz. pol. Julia Mrukówna; weryfikacja przekł. i red. Jerzy Wyrozumski; koment. Lidia Korczak (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2009).
- Fabri Felix, *Wanderings of Felix Fabri (circa 1480–1483 A.D.)*, trans. Aubrey Stewart, vol. 1, part 2 (London: London Committee of the Palestine Exploration Fund, 1896).
- García de Salazar Lope, *Las bienandanzas e fortunas*, 4 tomos, ed. Ángel Rodríguez Herrero (Bilbao: Diputación Foral de Vizcaya, 1984).
- Gianfrancesco Loredano, *Histoire des rois de Chypre de la maison de Lusignan*, transl. Henri Giblet, t. 2 (Paris: chez Guillaume Saugrain, 1732).
- Machieras Leoncjusz, *Wykład o słodkiej ziemi Cypru Cronaca, to jest Kroniką, zwany*, przeł. z dialektu cypryjskiego, wstępem, przypisami, słownikiem i indeksem opatrzyła Małgorzata Borowska (Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2022).

132 Pero Tafur, *Andanzas y viajes*, 133, przypis 268.

- Santisteban Gómez de, „Libro del Infante don Pedro de Portugal”, w: Elena Sánchez Lasmarías, „Edición del *Libro del infante don Pedro de Portugal*, de Gómez de Santisteban”, *Memorabilia* 11 (2008): 11–30.
- Tafur Pero, *Andanzas y viajes*, edición de Miguel Ángel Pérez Priego, 1ª ed. Letras Hispánicas, 802 (Madrid: Cátedra, 2018).
- Traité d’Emmanuel Piloti sur le passage en Terre Sainte (1420)*, publié par Pierre-Herman Dopp, Publications de l’Université Lovanium de Léopoldville, t. 4 (Louvain: Nauwelaerts; Paris: Béatrice-Nauwelaerts, 1958).
- W poszukiwaniu Królestwa Kapłana Jana*, wybór, wstęp i redakcja naukowa Jerzy Strzelczyk (Gdańsk: Wydawnictwo Novus Orbis, 2006).

Książki i monografie

- Burkiewicz Łukasz, *Polityczna rola Królestwa Cypru w XIV wieku* (Kraków: Wydawnictwo Akademii Ignatianum w Krakowie, Wydawnictwo WAM, 2013).
- Burkiewicz Łukasz, *Życie codzienne w podróży na przykładzie Ambasady do Tamerlana (1403–1406). Z badań nad relacjami międzykulturowymi* (Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum w Krakowie, 2019).
- Dulska Anna Katarzyna, *Diaspora żydowska na Bliskim Wschodzie oczami sefardyjskiego podróżnika Beniamina z Tudeli* (Kraków: Księgarnia Akademicka, 2015).
- Famagusta 2: History and Society*, eds. Gilles Grivaud, Angel Nicolaou-Konnari, and Christopher Schabel, *Mediterranean Nexus 1100–1700*, vol. 8 (Turnhout: Brepols Publishers, 2020).
- Hill George, *A History of Cyprus*, 4 vols. (Cambridge: Cambridge University Press, 1940–1952), vol. 2 (1948), vol. 3 (1948).
- Lawrance Jeremy N.H., *Tres opúsculos de Nuño de Guzmán y Giannozzo Manetti: un episodio del proto-humanismo español* (Salamanca: Diputación de Salamanca, 1989).
- Małgorzata Glinicka, *Greeks, Latins and Muslims in Lusignan Cyprus The Depiction of Interdenominational Relations in the Chronicle of Leontios Makhairas*, *Travaux de l’Institut des Cultures Méditerranéennes et Orientales de l’Académie Polonaise des Sciences*, t. 12 (Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2022).
- Malinowski Mariusz, *Spółczesność Kordoby w czasach Kolumba, inkwizycji i rekonkwisty (przełom XV i XVI wieku)* (Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2000).
- Misztal Mariusz, *Historia Cypru* (Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, 2012).
- Mruk Wojciech, *Pielgrzymowanie do Ziemi Świętej w drugiej połowie XIV wieku* (Kraków: Towarzystwo Wydawnicze „Historia Iagellonica” z siedzibą w Instytucie Historii UJ, 2001).

Cypr Lusignanów (1192–1474)...

- Nepaulsingh Colbert I., *Pero Tafur and Cyprus*, Sources for the History of Cyprus, vol. 4, eds. Paul W. Wallace, and Andreas G. Orphanides (New York: Greece and Cyprus Research Center, 1997).
- Quirini-Popławska Danuta, *Urbs populosissima, opulentissima, liberalissima. Mit czy rzeczywistość późnośredniowiecznej Wenecji?* (Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1997).
- Quirini-Popławska Danuta, *Włoski handel czarnomorskimi niewolnikami w późnym średniowieczu* (Kraków: Universitas, 2002).
- Rogers Francis M., *The Travels of the Infante Dom Pedro of Portugal* (Cambridge: Harvard University Press, 1961).
- Scheil Andrew, *Babylon under Western Eyes: A Study of Allusion and Myth* (Toronto: University of Toronto Press, 2016).
- Schiff Mario, *La Bibliothèque du marquis de Santillane* (Paris: Librairie Émile Bouillon, 1905).

Czasopisma

- Burkiewicz Łukasz, „A Cypriot royal mission to the Kingdom of Poland in 1432”, *Crusades* 10 (2011): 103–112.
- Burkiewicz Łukasz, „Kariery dragomanów pochodzenia żydowskiego w Egipcie na tle sytuacji Żydów w Sułtanacie Mameluków (XV – początek XVI wieku)”, *Studia Żydowskie. Almanach* 13 (2023): 25–40.
- Burkiewicz Łukasz, „Kastylijczyk Pero Tafur i jego egipska misja dyplomatyczna z 1437 r. w służbie cypryjskich Lusignanów”, *Perspektywy Kultury* 40 (2023): 193–206.
- Burkiewicz Łukasz, „*Libro del infante don Pedro de Portugal*: przykład fikcji w średniowiecznej iberyjskiej literaturze podróżniczej”, *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis | Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia* 21 (2023): 3–16.
- Burkiewicz Łukasz, „Two Christian princesses offered as Timur’s present for King Henry III of Castile. The analysis of the introduction to Ruy Gonzalez de Clavijo’s narrative (1403–1406)”, *Perspektywy Kultury* 13 (2015): 159–178.
- Coureas Nicholas, „Piracy in Cyprus and the Eastern Mediterranean during the Later Middle Ages (14–15th Centuries)”, *Mesogeios* 12 (2001): 195–212.
- Coureas Nicholas, „Profits and Piracy: Commerce between Cyprus and Catalonia from 1291 to 1420”, *Επετηρίδα Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών* 23 (1997): 27–55.
- Coureas Nicholas, „Trade between Cyprus and Aragonese Sicily in the Late Thirteenth and Fourteenth Centuries”, *Επετηρίδα Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών* 32 (2006): 79–108.
- Cuenca Almenar Salvador, „Las correcciones e interpolaciones de Nuño de Guzmán al compendio de la *Ética nicomáquea* (s. XV)”, *Revista de Poética Medieval* 32 (2018): 49–72.
- Dąbrowska Małgorzata, „Peter of Cyprus and Casimir the Great in Cracow”, *Byzantiaka* 14 (1994): 257–267.

- Dopp Pierre-Herman, „Un corsaire du quinzième siècle, Pedro de Laranda”, *Bulletin of the Faculty of Arts Fouad I University XI* (1949): 10–19.
- Faria Francisco Leite de, „A visita do Infante D. Pedro a Pádua e algumas edições do folheto que descreve as suas imaginárias viagens”, *Studia* 13–14 (1964): 377–485.
- Ferrer i Mallol María Teresa, „Transportistas y corsarios vascos en el Mediterráneo medieval: las aventuras orientales de Pedro de Larraondo (1406–1409)”, *Itsas Memoria* 2 (1998): 509–524.
- Lawrance Jeremy N.H., „Nuño de Guzmán and Early Spanish Humanism: Some Reconsiderations”, *Medium Aevum* 51 (1982): 55–82.
- Mejía Ruiz Carmen, „El libro del Infante don Pedro de Portugal: estudio crítico y problemas de transmission”, *Revista de Filología Románica* 15 (1998): 215–232.
- Morel-Fatio Alfred, „Notice sur trois manuscrits de la Bibliothèque d’Osuna”, *Romania* 53 (1885): 94–108.
- Mruk Wojciech, „Drogi z Europy do Ziemi Świętej ukazane w XIV-wiecznej relacji Johna Mandeville’a”, *Peregrinus Cracoviensis* 1 (1995): 139–145.
- Navas Sánchez-Élez María Victoria, „Falsos amigos y verdaderos amigos en el *Livro do Infante D. Pedro de Portugal* (1644)”, *Revista de Filología Románica* 22 (2005): 59–95.
- Ouerfelli Mohamed, „Les relations entre le royaume de Chypre et le sultanat mamelouk au XVe siècle”, *Le Moyen Âge: revue d’histoire et de philologie* 110/2 (2004): 327–344.
- Ramírez de Arellano Rafael, „Estudios biográficos: Pero Tafur”, *Boletín de la Real Academia de la Historia* 41 (1902): 273–293.
- Sambin Paolo, „Il dono di una reliquia di s. Antonio a Pietro principe del Portogallo (1428)”, *Rivista*, vol. 1, fasc. 2 (1961): 91–93.
- Sánchez Lasmariás Elena, „Edición del *Libro del infante don Pedro de Portugal*, de Gómez de Santisteban”, *Memorabilia* 11 (2008): 1–30.
- Sharrer Harvey L., „Evidence of a fifteenth-century *Libro del Infante don Pedro de Portugal* and its relationship to the Alexander cycle”, *Journal of Hispanic Philology* 1 (1997): 85–98.
- Vasiliev Alexander A., „Pero Tafur, A Spanish Traveller of The Fifteenth Century and His Visit To Constantinople, Trebizond and Italy”, *Byzantion* 7–1 (1932): 75–122.
- Vives Gatell José, „Andanças e Viajes de un hidalgo español (Pero Tafur, 1436–1439) con una descripción de Roma”, *Analecta Sacra Tarraconensia. Revista de historia y ciencias eclesiásticas* 19 (1946): 123–240.
- Wansbrough John, „A Mamluk Ambassador to Venice in 913/1507”, *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* 26/3 (1963): 503–530.
- Ziada Mustafa M., „The Mamluk Conquest of Cyprus in the fifteenth century”, *Bulletin of Faculty of Arts, University of Egypt* 1 (1933): 90–113; 2 (1934): 37–58.
- Zygmunt Karolina, „La Ruta de la Seda: entre el relato medieval, la novela histórica y los textos contemporáneos”, *Quaderns de Filologia: Estudis Literaris* 23 (2018): 63–78.

Rozdziały w monografiach

- Burkiewicz Łukasz, „Jadwiga Jagiellonka (1408–1431) i jej prawie cypryjska korona”, w: *Świat kobiet w Polsce i Czechach w średniowieczu i wczesnej epoce nowożytnej*, red. Janusz Smołucha, Wojciech Iwańczak, Agnieszka Januszek-Sieradzka (Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum w Krakowie), 15–37.
- Burkiewicz Łukasz, „Stout-hearted Queen Charlotte of Lusignan (1458–1464). The ‘Greek’ Queen of Latin Cyprus”, w: *Kobieta niepoznana na przestrzeni dziejów*, red. Anna Obara-Pawłowska, Anna Miączewska, Dariusz Wróbel (Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2017), 101–122.
- Coureas Nicholas, „La Influencia de la Corona de Aragon en el Oriente Mediterraneo a fines de la Edad Media (1276–1479)”, w: *Aragon, Reino y Corona*, dir. Dimas Fernández-Galiano, coord. Ana L. Durán Boldova, Nieves Lozano Chavarría, Alicia Orozco, Juan Ulibarri Arganda (Madrid: Gobierno de Aragón, 2000), 155–165.
- Coureas Nicholas, „Latin Cyprus and its relations with the Mamluk Sultanate, 1250–1517”, w: *The Crusader World*, ed. Adrian J. Boas (New York: Routledge Taylor and Francis Group, 2016), 391–418.
- Coureas Nicholas, „Losing the War but winning the Peace: Cyprus and Mamluk Egypt in the Fifteenth Century”, w: *Egypt and Syria in the Fatimid, Ayyubid and Mamluk Eras*, eds. Urbain Vermeulen, Kristof d’Hulster, Jo Van Steenberg, vol. 7, *Orientalia Lovaniensia Periodica*, vol. 223 (Leuven: Peeters, 2013), 351–361.
- Coureas Nicholas, „The Tribute Paid to the Mamluk Sultanate, 1424–1517: The Perspective from Lusignan and Venetian Cyprus”, w: *Egypt and Syria in the Fatimid, Ayyubid and Mamluk Eras*, eds. Urbain Vermeulen, Kristof d’Hulster, Jo Van Steenberg, vol. 7, *Orientalia Lovaniensia Periodica*, vol. 223 (Leuven: Peeters, 2013), 363–380.
- Hauziński Jerzy, „Cypr”, w: *Encyklopedia Historyczna Świata*, red. Zdzisława Otałęga [i in.]; oprac. Marek M. Dziekan, t. 10, Azja, cz. 1 (Kraków: Opres, 2002), 169–175.
- Lawrance Jeremy N.H., „Guzmán, Nuño de (d. ca. 1467/1490)”, w: *Key Figures in Medieval Europe: An Encyclopedia*, ed. Richard K. Emmerson, associate ed. Sandra Clayton-Emmerson (New York: Routledge, 2006), 288–289.
- Pahlitzsch Johannes, „The Mamluks and Cyprus: Transcultural Relations Between Muslim and Christian Rulers in the Eastern Mediterranean in the Fifteenth Century”, w: *Acteurs des transferts culturels en Méditerranée médiévale*, hrsg. Rania Abdellatif, Yassir Benhima, Daniel König, Elisabeth Ruchaud (München: Oldenbourg Verlag), 111–119.
- Quirini-Popławska Danuta, „Wenecja jako etap w podróży pielgrzymów do Ziemi Świętej (XIII–XV wiek)”, w: *Peregrinationes. Pielgrzymki w średniowiecznej Europie*, red. Halina Manikowska, Hanna Zaremska (Warszawa: Instytut Historii PAN, 1995), 126–143.

- Roumier Julia, „*El Libro del Infante don Pedro de Portugal*. Les fonctions de l'exemplarité religieuse dans un récit de voyage fictif (XVe siècle)”, w: *Exemples et exemplarité en péninsule Ibérique*, ed. Ghislaine Fournès (Bordeaux: Presses Universitaires de Bordeaux, 2011), 167–188.
- Taylor Barry, *Los libros de viajes de la Edad Media hispánica: bibliografía y recepción*, w *Actas do IV Congresso da Associação Hispânica de Literatura Medieval*, coord. por Aires Augusto Nascimento, Cristina Almeida Ribeiro, vol. 1, 1993 (Sessões plenárias) (Lisboa: Cosmos, 1993), 57–70.
- Zygmunt Karolina, „Construyendo una poética para el relato de viaje en la Edad Media: entre la Embajada a Tamorlán y Andanças y viajes de Pero Tafur”, w: *Entresiglos: de la Edad Media al Siglo de Oro (II). Estudios en homenaje al profesor Joan Oleza*, coord. Josefa Badía Herrera, Luz Celestia Souto (València: Universitat de València, Departamento de Filología Española, 2020), 556–567.

Inne

- Khalifa Cécile, „The itinerary of Carceran Suárez, from Segovia in Spain to Nicosia in Cyprus, at the court of the Lusignan kings (15th century)”, referat wygłoszony na konferencji *Geographical Mobility and Cultural Itineraries during the Late Middle Ages. Mobilitat geogràfica i itineraris culturals a l'Edat Mitjana* zorganizowanej przez Uniwersytet w Gironie w dniach 20–22.04.2022.